

TÜRK YURDU

KASIM 1999 CİLT 19 - SAYI 147 - FİYATI 700.000

Nuri GÜRGÜR
Nâmık AÇIKGÖZ
Kadir KOÇDEMİR
Ömer ÖZCAN
Hüseyin ERDEM
Salih ÖZKAN
Ercan HAYTAOĞLU

Dolunay ŞENOL

Türk Dünyasında Neler Oluyor
Yetik Ozan Yitti Gitti
Aydınlanma Aklının Çocukları Karanlıkta
Türkçülük Tarihinden İsimler:İsfendiyar Baruönü
Artık Karar Vermeliyiz: Bürokrasi mi, Devlet mi?
Hüseyin Nihal ATSIZ'ın Tarih Telâkkisi
Mareşal Fevzi ÇAKMAK'ın Siyasî Hayatı ve
Ölümü (1846-1950)
Deprem, Dünya ve Türkiye

147

TÜRK YURDU

Türk Ocakları Merkez Hey'eti'nin Aylık Yayın Organıdır.

Sahibi

Türk Ocakları Merkez Hey'eti Adına
Nuri GÜRGÜR

Genel Yayın Müdürü

Prof. Dr. Necmettin SEFERCİOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Osman ÇAKIR

Türk Yurdu hakemli dergidir. Bilimsel makaleler en az iki alan uzmanının onayı alındıktan sonra neşredilmektedir.

Büro: Yaşar GİRGIN

İdare Yeri

Sezenler Sokağı 4/12 Sıhhiye-ANKARA
Tel-Belgegeçer: 229 69 74

Yıllık Ferdî Abone : 7.000.000 TL.
Yıllık Kurum Abonesi : 25.000.000 TL.

Yazışma Adresi

P.K. 429 Kızılay-ANKARA
<http://members.xoom.com/TURKYURDU>
tyurdu@xoommail.com

Yurtdışı Abone

Avrupa Ülkeleri için: 100 DM
Diğer Ülkeler için: 60 Dolar
Abone Ücreti: "Türk Yurdu 257311 numaralı posta çeki" hesabına, yurtdışı havaleler için de T.C. Ziraat Bankası Kızılay-ANKARA şubesi 217442 numaralı banka hesabına yatırılarak, P.K. 429 Kızılay-ANKARA adresine bilgi verilir.

Yayınlanan yazıların muhtevasına ait sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar üzerinde yazardan müsaade alınarak gerekli düzeltmeler yapılabilir. Gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade edilmez.

Dizgi - Tasarım
Selma DEMİRCİ

Kapak:
Ressam Gazi Ahmet
7. Devre, cilt 19(51)
Sayı: 147(508)

Baskı
EVREN YAYINCILIK A.Ş.
Tel: 484 05 05-Ankara

İÇİNDEKİLER

Nuri GÜRGÜR	2	Türk Dünyasında Neler Oluyor
Nâmık AÇIKGÖZ	5	Yetik Ozan Yitti Gitti
Kadir KOÇDEMİR	10	Aydınlanma Aklının Çocukları Karanlıkta
Ömer ÖZCAN	18	Türkçülük Tarihinden İsimler:İsfendiyar Barüönü
Hüseyin ERDEM	19	Artık Karar Vermeliyiz: Bürokrasi mi, Devlet mi?
Salih ÖZKAN	24	Hüseyin Nihal ATSIZ'ın Tarih Telâkkisi
Ercan HAYTAOĞLU	31	Mareşal Fevzi ÇAKMAK'ın Siyasî Hayatı ve Ölümü (1846-1950)
Dolunay ŞENOL	51	Deprem, Dünya ve Türkiye
-----	60	Türk Ocaklarından Haberler...

Türk Ocakları Merkez Heyeti

Genel Başkan	Nuri GÜRGÜR
Genel Başkan Yrd.	Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ
Genel Sekreter	Yücel HACALOĞLU
Genel Muhasip	Galip TAMUR
Genel Sekreter Yrd.	İlhan GÜLSÜN
Genel Sekreter Yrd.	Kerim ÜNAL
Üye	Em. Gen. Necati GÜLTEKİN
Üye	Acar OKAN
Üye	Prof. Dr. Celâl ER
Üye	Mehmet ŞANDIR
Üye	Doç. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR

Denetleme Kurulu

A. Fuat ÇAPANOĞLU
İsmet BİNARK
Hüsni POYRAZ

Dergimize Gönderilecek Makalelerin Windows 95 / Word 6.0 - 7.0 Versiyonlarına Göre Yazılması ve Disket Olarak Gönderilmesi Rica Olunur

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Siyasî Hayatı Ve Ölümü (1876-1950)

Ercan Haytoğlu*

Mareşal Fevzi Çakmak'ın¹ siyasî hayat ile ilk teması II.Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Fırkasına

* Yard.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

¹ Fevzi Çakmak 1876 yılında Çakmakogullarından Topçu Albay Ali Bey'in oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatına beş yaşında Rumeli Kavağı mahalle mektebinde başlamış, ve Sarıyer Hayriye mektebinde öğrenimine devam etmiştir. On yaşında iken bir yıl Selanik Rüştiye Mektebi'ne gittikten sonra İstanbul Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'ne, arkasından 1890'da Kuleli Askeri idadisine girmiştir. 1893'te Harbiye Mektebi'ne, bundan sonra da Erkan-ı Harbiye'ye girerek 1898'de kurmay subay olarak mezun olmuştur. Kurmaylık stajını bitirince Metroviçe tümeni kurmay başkanı olarak ilk görevine atanmıştır. (11 Nisan 1899) 1901'de Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı), 1902'de Binbaşı, 1910 yılında yarbay olmuştur. 1911'de Genel Kurmay başkanlığı 5.Şube Müdürlüğüne getirilmiş İtalya'ya karşı Batı Rumeli'yi savunmak üzere teşkilatlanan Garp ordusunun Kurmay Başkanı olarak 6 Ekim 1911'de İkinci Ordu Müfettişliği emrine verilmiştir. 29 Eylül 1912'de Balkan savaşı seferberliğin başlangıcında Vardar ordusu kumandanlığı hareket şubesi müdürlüğüne tayin edilmiş 1913'te İkinci Nizamiye Tümeni Kumandanlığına Albay rütbesi ile getirilmiştir. 1915'te, 1. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Cephesi'nde geçici olarak Anafartalar Grup Komutanlığı yapmış ve Çanakkale hareketi bitince Doğu Cephesi'nde 2.Kafkas Kolordu Kumandanlığına atanmıştır(1916). 1917'de Diyarbakır 2.Ordu Kumandanı, sonra Filistin 7.Ordu kumandanı olan Fevzi Çakmak Sina savaşları sırasında korgeneralliğe yükselmiş (1918) aynı yıl Genel Kurmay Karargahı'na tayin edilmiştir. 1919'da 1.Ordu Kıtaları Müfettişi olmuş 3 Kasım 1919'da da Osmanlı Devleti Hükümeti kararıyla Anadolu'ya gönderilecek heyete katılmıştır. O yıl Askeri Şura Üyesi seçilmiş ve 3 Şubat 1920'de Harbiye Nazırı olarak Anadolu'daki millî mücadelenin teşkilatlanması için gerekli silah ve cephanenin Anadolu'ya gönderilmesinde büyük hizmetler yapmıştır. 8 Nisan 1920'de Damat Ferit Kabinesi kurulmadan önce istifa ederek Anadolu'ya geçtiğinden, İstanbul Hükümeti tarafından millî kuvvetlerin oluşmasında tertipçi ve teşvikçilerinden sayılmış bütün rütbe ve nişanları alınarak hakkında idam fermanı çıkarılmıştır. (26 Mayıs 1920)

Meclisin açılmasından sonra Ankara Hükümeti'nde Millî Müdafaa Vekilliğine ve Vekiller Heyeti Başkanlığı'na seçilen Fevzi Çakmak II.İnönü Savaşından sonra orgeneral olmuş Sakarya Savaşı öncesinde de Genel Kurmay Başkanvekilliğine getirilmiştir. (3 Ağustos 1921) 2 Temmuz 1922 tarihine kadar Vekiller Heyeti Başkanı görevini sürdürmüş Başkomutanlık

isteksiz bir adım atması ile başlamış ve bu isteksiz adım onu fiili siyasetten uzun yıllar uzak tutmuştur.

Mareşal ordu-siyaset ilişkisinde ordunun siyasete karışmaması düşüncesinde olduğu için, II.Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki uygulamalarının mümkün olduğu kadar dışında kalmayı, kalamadığı dönemlerde de subayların taşkınlıklarını önlemek ve disiplin altına almak gayreti içerisinde olmuştur. İttihat ve Terakki'nin özellikle Metroviçe bölgesindeki komitacı uygulamalarına şahit olan Mareşal, ordu içindeki bütünlüğün ve disiplinin bozulmasından dolayı büyük rahatsızlık duymuştur.²

Mareşal Fevzi Çakmak 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinden sonra, eline geçen fırsatı değerlendirerek 25 Nisan 1920'de Lefke Boğazı'nda Ali Fuat Paşa'ya sığınmış, bu duruma Mustafa Kemal Paşa çok sert tepki göstermiş ve Paşa'nın derhal geri çevrilmesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın sert tepkisinde Fevzi Çakmak Paşa'nın başlangıçta Ankara ve millî mücadele aleyhinde olması etkili olmuştur. Bu amaçla Fevzi Çakmak Paşa'nın Sivas'a giderek millî mücadele hareketini engellemeye çalıştığı da unutulmamıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa daha sonra, Fevzi Çakmak Paşa'yı millî mücadele içinde kullanabileceğini düşünerek Ankara'ya gönderilmesine izin vermiştir. Fevzi Çakmak Paşa Ankara istasyonuna geldiğinde bizzat karşılayarak Meclis'e götürmüş ve Gebze mebusu olduğunu söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, bunun arkasından Fevzi Çakmak Paşa'yı kürsüye davet ederek konuşma yapmasını istemiş, bunun üzerine Fevzi Çakmak Paşa harekete geç katılmakla beraber, İstiklal savaşı için millî mücadelenin zorunluluğundan bahsetmiştir. Paşa daha sonra tutum ve davranışlarıyla, hakkında var olan tereddütleri ve muhalefeti kökten ortadan kaldırmıştır. Bundan sonra hükümet içinde yer almış ve hizmetleriyle Mustafa Kemal Paşa'nın takdirini kazanmıştır³.

Fevzi Çakmak Paşa meclis tarafından 3 Mayıs 1920 de Millî Müdafaa Vekilliğine ve Vekiller Heyeti Başkanlığına seçilmiştir. İkinci İnönü savaşından sonra Birinci ferik (Orgeneral) olan Paşa, 3 Nisan 1921

Meydan Muharebesi sonun da TBMM tarafından kendisine mareşal rütbesi verilmiştir.

² Süleyman Külçe, Resimlerle Mareşal Fevzi Çakmak (Askeri ve Hususi Hayatı) İstanbul 1953 s.56-57

³ Şevket Süreyya Aydemir, Menderes'in Dramı (1899-1960) 2.Baskı İstanbul 1976 s.209

tarihinde Genel Kurmay Başkan Vekilliğine getirilmiştir. Sakarya Savaşının kazanılmasındaki hizmeti sebebiyle 31 Ağustos 1922 de Mareşallik rütbesine yükseltilmiştir.⁴ Fevzi Çakmak Paşa, milli mücadele ve sonrasında görevde bulunduğu sürece Atatürk'ün ülkü ve direktiflerine titiz bir şekilde bağlı kalmıştır.⁵

Mareşal, (31 Ağustos 1922) 29 Ekim 1923' te asaleten Genel Kurmay Başkanı olmuş ve 1925 yılına kadar Kozan milletvekili olarak TBMM'nde görev yapmıştır.⁶ Bir süre milletvekilliği ve bakanlık görevlerinde bulunmuş ise de gerçek görevi askerlik olmuştur.⁷

Fevzi Çakmak Paşa her zaman istikrardan yana olmuş ve sorumlu bir devlet adamı olarak hareket etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya karşı Meclis içinde muhalefet eden Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşlarının. O'nun yavaş yavaş diktatörlük tesis edeceği endişesi ile yerine Mareşal Fevzi Çakmak Paşa'yı geçirme düşüncelerinden haberdar olduğu anda: "Bana böyle bir mevki layık gördüğünüz için teşekkür ederim. Fakat bu teklifinizi kabul edemeyeceğim. Bu dediğiniz şey hiçbir zaman olamaz. Sizin de bu yolda çalışmaktan vazgeçmenizi tavsiye ederim. Hepimiz bulunduğumuz mevkilere rıza gösterecek ve elbirliği ile memleketin yükselmesi için çalışacağız. Yapılacak o kadar çok işimiz var ki hepimize bol bol yeter. Eğer bu yolu bırakarak bir takım siyasi entrikalara kapılacak olursak bu memleketi batırırız. Buna da hakkımız yoktur. Hele ordunun politikaya karışmasına hiçbir şekilde razı olamam. Ben bugün ordunun en sorumlu bir yerinde bulunuyorum. Teklifinizi kabul edecek olursam yarın benim yerime geçecek olan bir paşa da ordunun kendisine bağlı olduğuna güvenerek beni devirir ve yerime geçer. Onu da çok geçmeden bir üçüncü paşa taklit eder. Memleket asıl o zaman askeri diktatörlüğe doğru kayar ve

memleketin bizden beklediği hizmetlerin hiçbirisi yapılamaz."⁸ demiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı'nı desteklemiş⁹ ve Cumhurbaşkanına "Yüce başbuğ ve cumhurbaşkanı..." hitablı hararetli bir bağlılık bildirisi yayınlamıştır.¹⁰ 12 Ocak 1944 yılına kadar Genel Kurmay Başkanlığı görevini sürdüren Mareşal II.Dünya Savaşının devam ettiği bir zamanda yaş haddinden 68 yaşında emekli edilmiştir.¹¹ Hilmi Uran hatıralarında; "Fakat öyle zannedirim ki artık, hele son senelerde, vazifesinin icap ettirdiği hareketi ve bilgiyi gösteremiyordu. Makamında birkaç kişinin tesir ve nüfuzu altında iş görüyordu. Ordu da bu halden, tabii teessür duyuyordu. Tarihi bir şahsiyet ve yadigar oluşu da artık bu zaafılarını karşılayamaz olmuştu. Orduda yapılacak yenilik hareketleri için Mareşal'in vücudu, engel olma durumuna düşmüştü. İktisadi tesislerimizin de onun dar görüşünden müteessir olduğunu sanıyorum..." demiştir.¹²

Mareşal'e emekliye sevk edilmesi ile emekliye sevk edilmişin gerekçesi çok ağır gelmiş ve bu nedenle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye küserek inzivaya çekilmiştir.¹³ Mareşal bu küskünlük döneminde rahat

⁸ Nusret Baycan, "Mareşal Fevzi Çakmak" Askeri Tarih Bülteni, Genel Kurmay Askeri tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını Yıl:12 Ağustos 1987 Sayı:23 s.108

⁹ Baycan, "Mareşal Fevzi Çakmak", s.108, Nusret Baycan bu konuda Mareşal'in; "Ali Sait Paşa, Meclis'te ve orduda çoğunluk sizi Cumhurbaşkanı görmek istiyor deyince, O, "Arkadaşlarımızın bu duygularına teşekkür ederim. Fakat ben sadece genel kurmay başkanımı. Anayasaya göre cumhurbaşkanı ancak Meclisin içinden seçilebilir." demiş. "Peki bize aday gösterebilir misiniz?" sorusuna da "Sadece kendi düşüncemi söyleyebilirim. Bana kalırsa bugünkü durumda Atatürk'ün yerine geçmeye en layık olan şahıs İnönü'dür." cevabını vererek, "Bu benim sadece kendi düşüncemdir. Fakat Büyük Millet Meclisi kimi layık görür de seçerse o benim Cumhurbaşkanım olur. Yeter ki bu seçilme kanuna ve anayasaya uygun olsun" demiştir. Şevket Süreyya Aydemir, II.Adam Cilt:2 (1938-1950) 5..Basım İstanbul 1985 s.450

¹⁰ Aydemir, II.Adam, s.450, Aydemir, Menderes'in Dramı, s.209-210

¹¹ Aydemir, II.Adam s.451, Aydemir, Menderes'in Dramı s.209-210, Samet Ağaoğlu, Siyasi Günlük, Yayınlayan:Cemil Koçak, İletişim yayınları İstanbul 1992 s.159, Samet Ağaoğlu bu konuda; "...Yazık ki Atatürk'de, İnönü'de Mareşal'i bu yanlış ve tehlikeli hareket prensiplerinden vazgeçirmek için fazla direnmediler. Ancak, Atatürk'ten sonra ordunun baskısı İsmet Paşa'yı uyardı ve Mareşal emekliye sevk edildi." demektedir.

¹² Hilmi Uran, Hatıralarım, Ankara 1959 s.468, Aydemir, II.Adam, s.453

¹³ Kemal Bağlum, Anıpolitik 1945-1960 Bilgi Yayınevi Ankara 1991 s.28 Kemal Bağlum, Mareşal'in ömür boyu Genel

⁴ Sadi İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler Genç Yayıncılık İstanbul 1986 s.140

⁵ İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler, s.138

⁶ Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılar, (1939-1954) İstanbul 1977, s.572, İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler s.140

⁷ İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler, s.138

bırakılmamış,¹⁴ iki buçuk yıl sonra da gençliğin arzusu ile siyasi hayata girmeye karar vermiştir.

Mareşal'in siyasete girmeye karar vermesi ile ilgili olarak Samet Ağaoğlu: "Mareşal Fevzi Çakmak, asker olarak Milli Mücadele'nin Atatürk'ten sonra gelen ismi idi. Atatürk ölünceye kadar da Ordunun yine Atatürk'ten sonra gelen tek başı... Bu meşhur "Gökbayrak" romanının Kurtcebesine benzeyen pos bıyıklı Generali'ni yüzde yüz müstakil ve yıllar boyu süren Genel Kurmay başkanlığı'ndan siyaset arenasına atan sebep, galiba sadece İnönü tarafından emekliye götürülmüş olması... Ama İsmet Paşa, Mareşali emeklilikten kurtaramazdı ki... Çakmak, daha Atatürk'ün son yıllarında bile, Ordu içinde prestijini kaybetmeye başlamıştı. Her sahada, askerlikte içinde, her sahada muhafazakar bu başkumandan, yeni kuşaklardan subayları tatmin etmiyordu artık... O kadar etmiyordu ki, yine Atatürk'ün sağlığında kendisine posta ile gerçekten kırıcı ve üzücü bir hediye göndermişlerdi. Ordunun yeni silahlarla teçhizinin gecikmesinden, eskimiş taaruz ve savunma metodlarını değiştirmemeye kadar çeşitli meselelerde, Mareşal'in tutumu şiddeti gittikçe artan tenkitlerin konusu olmuştu. İsmet Paşa'yı Mareşal'i değiştirmeye zorlayan bu sebeplerin yanında, bir de kendisine eşit bir şöhretin Ordunun başında olmasından hoşlanmayışı da vardır denilebilir..."¹⁵ değerlendirmesinde bulunmuştur. Mareşal'in siyasete girmesinin temelinde Genel Kurmay başkanlığı'ndan emekliye sevk edilişi ve sevk edilme gerekçesi etkili olmuştur.¹⁶

Mareşal orduya siyaset karışmaması hususunda hassasiyet göstermiş, orduda disipline önem vererek, güvenlik ve istikrar üzerinde durmuştur.¹⁷ Mareşal'in

ordunun siyasete karış-ması ve siyasetle uğraşmasından çekinmesinin nedeni acı tecrübelerin yaşandığı Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı dönemlerini yakından bilmesinden ileri gelmiştir. 22 yıl yaptığı Genel Kurmay Başkanlığı döneminde üzerinde en fazla hassasiyetle durduğu husus da bu olmuştur.¹⁸

Mareşal'in Siyaset Sahnesine Girişi

Mareşal'in emekliye sevk edilmesinden iki buçuk yıl sonra gençliğin arzusu ile siyasi hayata girmeye karar verdiği süreçte ülkede bir kısım siyasi gelişmelerin yaşandığı görülmüştür. Belediye seçimlerinin henüz tartışmaları bitmemişken, ülke tekrar bir seçim havası içerisine girmiş, milletvekili Seçim Kanunu'nda 5 Haziran 1946 günlü ve 4918 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle, Türkiye'de ilk kez tek dereceli ve çok partili seçim sistemi uygulanması kararı alınmıştır¹⁹. Bu amaçla 14 Haziran 1946 tarihinde mevcut meclis dağıtılmıştır²⁰.

1947 seçimlerinin bir yıl öne alınarak, 1946 yılında yapılmak istenmesinin gerçek nedeni iktidarın muhalefeti hazırlıksız yakalamak arzusudur. Demokrat Parti (D.P) 7 Ocak 1946 da kurulduğu için, henüz bu dönemde ülke genelinde örgütlenmesini tamamlamamıştır.

Demokrat Parti il başkanlarını Ankara'ya çağırarak, Demokrat Parti'nin seçimlere katılıp katılmayacağı konusunu görüşmüş, yapılan görüşmeler 16 Haziran 1946 tarihinde olumlu sonuçlanmış ve Celal Bayar bu durumu 18 Haziran 1946 tarihinde kamuoyuna duyurmuştur. Ergenekon, Köylü, İşçi, Yalnız Vatan için Partisi, Sosyal Demokrat Parti teşkilatlanarak, seçim hazırlıklarına dahil olmuşlar²¹. Milli Kalkınma Partisi'de seçimlere girme kararı almıştır²².

Seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Mareşal'in siyasete girmesi yönünde çağrılarda artmıştır. Mareşal'e ilk teklif İsmet İnönü'den gelmiştir. İnönü emekliye sevk edilen Mareşal'in kırgınlığını ortadan kaldırarak kendisine minnettar hale getirmek ve Mareşal'in ülke

Kurmay Başkanlığında kalmayı hesap ettiğini belirtiyor. Salih Polatkan. Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, İstanbul 1981 s.143. Mahmut Goloğlu Demokrasiye Geçiş, 1946-1950 Kaynak yayımları İstanbul 1982 s.302

¹⁴ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.143

¹⁵ Ağaoğlu, Siyasi Günlük, s.395

¹⁶ Ağaoğlu, Siyasi Günlük, s.158

¹⁷ Fahri Belen, Demokrasi Nereye Gidiyor? Siyasi Hatıralara Dayanan Tetkik ve Tahliller Özyurt Basımevi İstanbul 1959 s.29. General Fahri Belen Mareşal'in tutumuyla ilgili olarak; "...Kendi imzasını taşıyan talimatlarda sakat cihetler görülse bile, yenisi hazırlanmaya kadar büyük bir sadakatla onlara bağlı kaldı. Böyle müfrit bağlılıklarını o zaman tenkid ederdik. Sonra yanıldığımızı anladık. O devirde hiçbir tesir ve iltimas teklifi, açık olarak Erkan-ı Harbiye kapısından içeriye girebilmek cesaretini gösterememişti." demektedir.

¹⁸ Süleyman Külçe, Resimlerle Mareşal Fevzi Çakmak (Askeri ve Hususi Hayatı) İstanbul 1953 s.56-57

¹⁹ Ercan Haytoğlu, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir 1994 s.188

²⁰ F.Hüseyin Tökin, Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965) İstanbul 1965 s.80

²¹ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.60-61

²² Haytoğlu, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960), s.189-192

çapında varolan büyük şöhreti ve kişiliğinden faydalanmak istemiştir. İnönü, Başbakan Saraçoğlu'nu birkaç defa Mareşal'e gönderip Cumhuriyet Halk Partisi' (C.H.P) nden milletvekilliği teklif etmiştir. Mareşal tarafından bu teklifler kabul edilmemiştir. Demokrat Parti kurulduktan sonra Celal Bayar'da Mareşal'i demokrat Parti'ye almak istediye de Mareşal siyasete girmek istemediğini belirterek yine bu daveti kabul etmemiştir.²³

Siyasete girmek düşüncesinde olmayan Mareşal'in Demokrat Parti'den bağımsız milletvekilliğini kabul etmesi, doğrudan parti milletvekilliğini değil Demokrat Parti listesinden bağımsız adaylığı kabul etmesi şeklinde olmuştur.²⁴ Demokrat Parti'nin Mareşal'i göreve davet kampanyasının başlaması ile İstanbul halkı ilk gün 3000 imza ile yakın ilgi gösterdiğinin işaretini vermiştir.²⁵ Celal Bayar'ın basına yaptığı açıklamada;

"Mareşal Fevzi Çakmak bütün hayatını millete vakfetmiş mümtaz bir şahsiyettir. Onun işsiz güçsüz oturması yazık olur. Yüksek liyakat ve geniş tecrübelerinden millet menfaati namına faydalanmak lazımdır.

Kendileri bağımsız olarak milletvekili seçilmek için sayın halkımızın aldığı teşebbüsten çok müteahhas olduklarını millet iradesinin tek hakimi olan Büyük Millet Meclisi'nde çalışmaktan istinkaf etmeyeceklerini biliyorum. Demokrat Parti büyük asker ve devlet adamını bağımsız olarak listesine alacak ve bütün demokratların kendisine rey vermesi sağlanacaktır. Bu konuda sayın Mareşalle mutabıkız." dediği görülmüştür. Celal Bayar'ın basına verdiği açıklama Başbakan Saraçoğlu'nun Ulus gazetesinde açıklama yapmasına neden olmuştur. Başbakan Saraçoğlu;

"Sayın Mareşal'in İstanbul'dan adaylığını koymasına. Sayın Demokrat Parti lideri, Mareşal'in

işsiz güçsüz evinde oturması yazık olur, demiştir. Bu ifadeden kendisine tariz propagandası sezdiğini, sayın Mareşal'in emekliye ayrıldıktan sonra, muhtelif yerlerde açıldıkça hiç olmazsa beş defa, millet vekili yapmak için müracaat ve rica da bulunmuş, en son seçim kanunu kabul edildikten sonra bizzat giderek millet vekilliği için aday gösterilmesine muvafakatlarını rica ettiğini ve itiraz ettiklerini, buna karşıda adaylığını emri vaki yapacaklarını söylemesi üzerine, Mareşal'in çok rica ederek, yapmayınız gücenirim, demesi üzerine ricasını kesmeye mecbur olduğunu, Mareşal'i işsiz ve güçsüz evinde bırakmak deyimi bana karşı haksızlık olur" demiştir.²⁶

1946 Seçimleri öncesi C.H.P. nin milletvekilliği tekliflerini geri çeviren Mareşal Fevzi Çakmak, D.P. listesinden bağımsız adaylığı kabul etmiştir.²⁷ Mareşal'in Haziran sonunda siyasi hayata girme kararı alması C.H.P.nde endişe ile karşılanmıştır.²⁸ Çünkü Mareşal, Atatürk'ün yakın arkadaşı, İstiklal savaşının önemli bir siması, dindarlığı ile ilgi uyandıran bir insan olduğu için D.P.'nin kendine olan güveni artırmış, iktidar ve muhalefet arasındaki çatışmayı doruk noktaya taşımıştır.²⁹

Mareşal'in Cumhuriyet Halk Partisi'nden milletvekilliği tekliflerini sürekli geri çevirerek, Demokrat Parti'den gelen bağımsız milletvekilliği teklifini olumlu karşılamasının nedenlerini;

1) Mareşal Fevzi Çakmak'ın II.Dünya Savaşı'nın fiilen sonra ermediği bir dönemde yaş haddi kanunu dayanak gösterilerek emekliye sevk edilmesi,

2) Emekliye sevk edilmesinden sorumlu tuttuğu İnönü'ye karşı küskünlüğü,

3) Mareşal'in emekliye sevk edilmesinden sonra iktidara hoş görünmek isteyen çevrenin Mareşal'in ailesi ve çevresi ile ilgili olarak takındıkları tavır ve sarfettikleri sözleri,

²³ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.144

²⁴ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.144 Bu konuda Cihat Baban'ın Mareşal'in parti adamı olmak istemediğini Celal Bayar'a söylediği, Cihat Baban'ın bulduğu formül ile Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak seçime katılmasının ikna edilebileceği düşüncesine varıldığı, Celal Bayar'ın bu fikri kabul ederek Cihat Baban'a bu görevi verdiği yönünde bilgiler bulunmaktadır. Ahmet Tahtakılıç, Dönüşü Olamayan Yol, Akademi Matbaası, Ankara 1989 s.119-120, Irmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler s.140

²⁵ Aydemir, Menderes'in Dramı, s.210. Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.144, Aydemir, II.Adam s.449

²⁶ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.144-145

²⁷ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.63, Yılmaz Kızıltan, "Mareşal Fevzi Çakmak", Kurtuluş Savaşına Yön Verenler, Cumhuriyet'in Kuruluşu'nun 70.Yıl Armağanı, Gazi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Ankara-1994 s.47, İsmet Bozdağ, Demirkırat Aldatmacası, Emre Yayınları İstanbul 1991 s.230

²⁸ Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt:IV 1945-1970 s.77-78 Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İkinci Baskı Ankara 1990, s.16

²⁹ Cem Eroğul, Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi, s.16

4) Mareşal'in damadı olan Hava Tümgeneral Şefik Çakmak'ın, Mareşal'in damadı olması sebebiyle görevi sırasında ayrımcı bir muamaleye tabi tutulup yaş haddi söz konusu edilerek emekliye sevk edilmesi, (Şefik Paşa, Mareşal ile aynı evde oturduğu için zamansız emekliye sevk edilmesi Mareşal'i üzmüş ve CHP'den uzaklaştıran bir başka neden olmuştur.)

5) Maliye Bakanlığı emri ile Mareşal'in oturduğu evin Milli Emlaka ait olduğunun belirtilmesi, bu durumun tapu belgesi ile yapılan itiraz sonucu çözümlenmesi,

6) Mareşal'in Çankaya'da ikamet ettiği evin askeri yasak bölge içinde yer aldığı, binanın istimlakının kararlaştırıldığı, varsa itirazlarının yapılması konusunda kendisine tebligatta bulunulması,

7) Harp Okulu'nun kuruluşunun yüzüncü yıl dönümünde hayatta olan en eski mezunu olarak davet edilmemesi, okul komutanının okulun yetiştirdiği mümtaz şahsiyetleri sayarken Mareşal'den söz etmemesi,

8) Halk evleri tarafından önceden alınan bir kararla Mareşal'in Halkevleri'nde ki resimlerinin kaldırılması, olarak belirtebiliriz

Mareşal kendisi ile ilgili gelişmeleri bir bütün olarak değerlendirdiğinde, mevcut siyasal otorite tarafından layık olmadığı bir duruma düşürüldüğü ve Ankara'dan çıkarılmaya çalışıldığı kanaatine sahip olmuştur³⁰.

Mareşal, Demokrat Parti listesinden bağımsız aday gösterilmesinden sonra yaptığı basın toplantısında; "İmza toplamak suretiyle milletin bağrından gelen bu tezahürü göreve davet telâkki ederek bunun karşısında ancak kabul ve icabet düşünebilirim. Bunu arzulayan sayın seçmenlere teşekkür borçluyum. Mareşallerini unutmadılar. Memnuniyetim büyüktür. Dünya dönüyor, terakki ediyor. Bu yürüyüşe uymak mecburiyetindeyiz. Tek partili idarenin her tarafta iyi görülmediği hakikati ile karşı karşıya bulunuyoruz. Türlü tesirler altında demokratik bir idarenin bütün icaplarını yerine getirmek kaçınılmaz bir vazife oldu. Demokrat Parti'nin bu vazifeyi idrak ederek herşeye rağmen üzerine alması, cidden bir fedakarlık ve vatanseverlik eseridir. Demokrat parti, tek partili idareye son veren bir teşebbüz ve teşekkül olmuştur. Bu imtihanda muvaffak olmak tek parti idaresini bütün manasıyla terk etmek

demektir. Bu ise ancak mecliste partiler arasında bir kuvvet muvazenesinin tesisine bağlıdır." ³¹ demiştir.

Yeni seçim kanunu, tam anlamıyla güvenli bir seçim yapılacağı güvencesini vermemiş, seçim kanununda "açık oy kapalı sayım" formülü kabul edilmiştir. Seçim kanununa göre oylar gizli olarak sayılacak, sayımdan sonra mahallinde yakılacaktır. Bu uygulama ile daha baştan itiraz ve kontrol imkanı da ortadan kaldırılmıştır³².

D.P. seçim kampanyasında seçim güvenliğinin sağlanması ve seçimin adli denetim altında yapılması, hükümetin ve bürokrasinin seçimlerde yansız olması ve müdahale etmemesi, seçimlerde hile yapılmaması, çoğunluk sistemi yerine nispi temsil sistemi uygulanması; her türlü antidemokratik yasa ve uygulamaların kaldırılması, Cumhurbaşkanlığı ile Parti başkanlığının birbirinden ayrılması, kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, Anayasa ve yasalara fiilen uyulması istenmiştir³³.

Bu gelişmeler sonunda partiler seçim kampanyalarını başlatmışlar, Demokrat Partililer mitingler yoluyla propagandalarına hız vermişlerdir. D.P. nin halk tarafından gördüğü ilgi C.H.P.'nin dikkatini çekmiş bu nedenle C.H.P. muhalefet üzerindeki baskılarını artırmıştır. Mitinglerin olaysız geçmesi konusunda her türlü hassasiyet D.P.'liler tarafından gösterilmiş ve baskı uygulayan idareci ve memurları mahkemeye vermekle yetinmiştir. C.H.P.'nin bu tutumları bir kısım olayları yine de önleyememiştir. 1946 seçimlerinin hemen öncesinde İzmir'in bir köyünde D.P. ocağı yönetim kurulu üyesi yaralanmış, Aydın'da seçimden 48 saat önce bir D.P. ocak başkanı, bir öğretmen ve Adnan Menderes'in çiftlik kahyası öldürülmüştür³⁴.

Seçimler bu ortamda, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmış, seçime C.H.P., D.P., M.K.P ve diğer yeni kurulmuş küçük partiler katılmışlardır³⁵. İlk hesaplamalara göre C.H.P.'nin 395, D.P. nin 66 ve bağımsızların 4 milletvekili çıkardığı sanılmış, kesin

³⁰ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.145-147

³¹ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.147

³² Ali Fuat Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Çev. Av. M. Ali Sebük, Av. İ. Hakkı Akın, İstanbul 1966, s.57

³³ Sina Akşin, Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, İstanbul, 1989, s.143

³⁴ Eroğul, Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi s.15-16

³⁵ Akşin, Türkiye Tarihi 4, s.143

sonuç daha sonra: C.H.P 403., D.P. 54 ve Bağımsız milletvekili 8 olarak açıklanmıştır³⁶.

Mareşal seçim sonuçları ile ilgili olarak Yeni Sabah gazetesine verdiği özel bir beyanatta şunları söylemiştir:

"Seçimlerde demokratların muvaffakiyetleri, her tarafta halkın coşkun tezahüratıyla devam ederken birden bire aksi bir yön değiştirmesini üzüntü ile karşıladım. Gerek sandık başlarındaki şahsi temsilcilerim, gerekse yakın arkadaş ve dostlarım tarafından bana gönderilen telgraflarla teyid edildiğine göre % 70-80 nisbetinde kazanmış olan demokratların, birdenbire adeta hiçbir şey kazanmamış gibi gösterilmeleri halkın saygıyla verdikleri oylara hiç değer verilmediğini ifade etmektedir. Bu büyük bir darbe olmuştur. Bittabi halk hakkını arayacak, nihayet bütün engelleri bertaraf ederek, memlekette kanunun hakim olduğunu ispat edecektir. Bu seçim kanuni bir seçim olmaktan çıkmıştır. Herhalde halkın fikir ve arzuları daha demokratik seçimlerin yapılması cümlemin arzu ve temennisidir. Benim Demokrat parti ile herhangi bir alakam yoktur. onlar beni listelerine bağımsız aday olarak dahil etmiş bulunuyorlardı. Benim kazanabilmem için Demokrat Parti adaylarının, kazanması iktiza edeceği pek tabiidir. Seçime fesat karıştırılmakta olduğunu haber alınca Vali nezdinde protesto ettim. Bana biraz evvel vali, siz mebus seçileceksiniz diye telefon etti. Valinin bu cevabından üzüntü duydum. Ne demek istediğini anlayamadım. Beni milletvekili gösteren vali değil, halk ve gençliktir. Ben onların daveti üzerine görevi kabul etmiş bulunuyorum. Herhangi bir hile yapılmış ve seçimlere fesat karıştırılmış ise bunun kanuni yollardan hesabını sormak halk ve gençliğe teretüp eder.

Dünkü seçimlerde ekseriyetle halkın kimin lehinde oyunu kullandıklarını herkes bilir. Bunun aksini gösteren bir netice karşısında, halkın hesap sormasını

tabii bir hak olarak karşılamak iktiza eder. Seçimler genel olarak sukunetle geçmiş, fakat hile yapılmış ise, bunun sonradan yapılmış olduğunu zannediyorum. Ben seçim esnasında vaziyetin daima demokrat parti lehine inkişaf ettiğini haber alıyordum. Bu meclise çok mühim bir görev düşecektir. Eğer meclisin gayri meşru olduğuna kanaat hasıl olursa derhal Meclis kendi kendini fesh ederek yeni bir meclis kurulmasını sağlaması icap eder. Bu defa gerçek bir olgunlukla, hürriyet ve demokrasi yolunda azimkar bir tavırla hareket etmektir. Memlekette demokrasinin kazanacağını şüphesiz göreceğiz."³⁷

1946 seçimleri sonunda seçim mazbatalarının değiştirildiği ve seçimlere hile karıştırıldığı yolunda basında birçok yayınlar yapılmıştır. Özellikle, İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın teşkilata seçimlerde tarafsız davranılması yönünde yaptıkları uyarının açıklanmasına rağmen aynı şahsın teşkilata gönderdiği gizli emirlerle. Halk partililerin kazanması için çaba gösterilmesi yönünde ilgili makamları uyardığı yolunda haberler alınmıştır.

Halkın tepkileri üzerine Hilmi Uran, İçişleri Bakanlığı görevinden alınmış ise de, parti içinde daha yetkili olan Parti Genel Başkan vekilliği görevine getirilmiştir.³⁸

Mareşal bu seçimlerde İstanbul seçmeninin 194.833 oyunu alarak kazananların başında yer almıştır.³⁹ Mareşal hem İstanbul hem de Kastamonu'dan aday gösterilmiş, seçimleri hem İstanbul hem de Kastamonu'dan kazanmıştır.⁴⁰

D.P. açıklanan bu seçim sonuçlarını kabul etmek istememiş ve D.P. 279, C.H.P. nin de 186 milletvekilliği kazandığını iddia etmiştir. Muhalefetin bu iddialarının doğruluğu şüpheli olmakla birlikte, bu seçimlere fesat karıştırılmış olduğu yaygın bir düşüncedir.⁴¹ Bu seçimlerin seçim sonuçları sürekli olarak değişmiştir. Bu nedenle Demokrat Partililer seçimi protesto ederek ilk olarak kırk bin kişinin katılımıyla İzmir'de, iki gün

³⁶ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.65, Bu seçimler konusunda değişik rakamlar karşımıza çıktı. Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, s.58. " C.H.P. 396, D.P. 62, Bağımsızlar 17 olarak veriyor.". Tökin, Türk Tarihinde Siyasi Partiler, s.80, "C.H.P. 395, D.P. 66, Bağımsızlar 8 olarak veriyor.". Akşin, Türkiye Tarihi 4, s.143. "C.H.P. 395, D.P. 66, Bağımsızlar 4 üye kazandılar şeklinde veriyor.". Ali Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, Bağlam Yayınları, 2.Baskı İstanbul 1987, s.46-47, "D.P.' nin 465 milletvekilliğinden 62 sini aldığını belirtiyor.", Feroz Ahmad,Bedia Turgay, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971 Bilgi yayınevi Ankara 1976. s.23. "C.H.P.' nin 395, D.P.'nin 66, Bağımsızların 4 milletvekili aldıklarını bildiriyor."

³⁷ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.148-149

³⁸ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.149

³⁹ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.149

⁴⁰ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.153, Baycan, "Mareşal Fevzi Çakmak" s.116

⁴¹ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.65, Tökin, Türk Tarihinde Siyasi Partiler, s.80

sonra on bin kişi ile Bursa'da mitingleri düzenlemişlerdir. Seçimi kazanarak Ankara'ya gelen Mareşal⁴² kırk bin kişi tarafından karşılanmış Konya. Adana. Ankara'da mi-tingler yapılmaya devam edilmiştir. C.H.P.. İstanbul'da sıkıyönetim imkanlarını kullanarak bu tür faaliyetleri engellemiş, Celal Bayar'ın protestosunu yayınlayan Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerini kapatmıştır⁴³. Seçimler konusunda CHP aleyhinde pekçok açıklamalar yapılmış, bu nedenle 1946 Milletvekili Genel Seçimi demokrasi tarihimize "Hileli Seçim" olarak geçmiştir⁴⁴.

Sekizinci Dönem Büyük Millet Meclisi Ve Recep Peker Hükümeti

Sekizinci dönem T.B.M.M. 5 Ağustos 1946 tarihinde ilk toplantısını yapmış⁴⁵ bu toplantıya 465 milletvekilinden 451 milletvekili katılmıştır. En yaşlı milletvekili Ali Münif Yegena kısa bir konuşmayla meclisi açtıktan sonra milletvekillerinin and içme töreni yapılmıştır. Bunun arkasından başkanlık divanı seçimine geçilmiş C.H.P. liler Meclis Başkanlığı adaylığına Kâzım Karabekir Paşa'yı, D.P. liler Yusuf Kemal Tengirşenk'i aday göstermişlerdir. Seçim sonunda Kazım Karabekir Paşa, 379 oy alarak Meclis Başkanlığı'nı kazanırken, Yusuf Kemal Tengirşenk 58 oy almıştır.

Bundan sonra Başkanlık Divanı'nın diğer üyelerinin seçimine geçilmiştir⁴⁶. Gündemin ilk maddesi Cumhurbaşkanı seçimi olduğundan C.H.P. İsmet İnönü'yü aday göstermiş, bunun üzerine D.P. İnönü'ye karşı bir başka askeri Mareşal Fevzi Çakmak'ı aday olarak göstermiştir⁴⁷. Mareşal'in seçilemeyeceğini bildiği halde İnönü'ye karşı adaylığı kabul ederek, 21 Temmuz seçimlerini bir başka şekilde protesto ettiği görülmüştür⁴⁸. Mareşal demokratların tüm oylarını

aldıysada Halk Partisi çoğunlukta olduğu için,⁴⁹ yapılan oylama sonucunda İnönü seçimi kazanarak Cumhurbaşkanı olarak Çankaya'ya çıkmış ve adet üzere yemin töreni için T.B.M.M.'ne davet edilmiştir. Genel kurul salonuna girince adet olmayan bir durumla karşılaşmış, D.P.liler sıralarında oturarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü alkışlamamışlardır. Buna karşılık C.H.P.'liler ayağa kalkarak yoğun bir tezahüratta bulunmuşlardır⁵⁰. İsmet İnönü bu tavıra, Başvekillik görevini sertlik yanlısı olan Recep Peker'e vererek karşılık vermiş bu durum partiler arası gerginliği daha fazla artırmıştır⁵¹.

12 Ağustos'ta Meclis çalışmaları başlayınca seçime yapılan itirazlar gündeme gelmiş, 36 ile ait seçim sonuçlarına itiraz edilmiştir. Bu durumu incelemek için otuz kişilik bir komisyon kurulmuş, ancak on iki gün çalışan bu komisyon itirazların hiçbirisini geçerli kabul etmemiştir. Bu gelişmeler baştan itibaren D.P.'nin sertleşmesine yol açmıştır. D.P.'liler Meclis komisyonları seçimlerinde oy kullanmamışlar, hükümet programını incelemek için iki gün süre istemişler, bu kabul edilmeyince salonu terk etmişler ve oylama sırasında gelerek aleyhte oy kullanmışlardır⁵².

Recep Peker merkezi otoriteden yana ve demokratik gelişmelerden kaygı duyan bir kişi olarak, devlet gücünün toplumsal hayat üzerinde baskı yapması yönünde kararlar alarak basın özgürlüğünü kısıtlama yönünde "kötü ünlü ya da sülî şöhret sahibi kişilerin gazete yayınlama hakkını kaldıran bir yasa" çıkarmıştır. Bu arada savaş yıllarında olan enflasyon, vurgun ve spekülasyonlarla, Türk Lirasının iç ve dış piyasalar arasında meydana gelen büyük farkları gidermek için, 7 Eylül kararları olarak bilinen büyük çaplı bir devalüasyon gerçekleştirilmiş⁵³ ve bu devalüasyon ile hızlı fiyat artışları görülmüş, işçi ve memur maaşlarında bu boyutta artışlar olmadığı için, gelirlerde azalma olmuştur. Bu durumda Hükümete karşı bir hoşnutsuzluk kendisini göstermiştir.

Bu dönemde Türkiye dış politika açısından sıkıntılı bir dönem yaşamaya başlamıştır. Çok partili siyasi

⁴² Yılmaz Kızıltan, "Mareşal Fevzi Çakmak", s.47, Seçim sonuçları ilan edildiğinde Mareşal Fevzi Çakmak'ın 194.833 oy alarak seçimleri kazandığı görülmüştür.

⁴³ Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, s.16-17.

⁴⁴ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.65, Tökin, Türk Tarihinde Siyasi Partiler, s.80.

⁴⁵ Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi s.17.

⁴⁶ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.70-71.

⁴⁷ Birand, Dündar, Çaplı, Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu 5.Baskı Milliyet Yayınları İstanbul 1991 s.49-50.

⁴⁸ Tahtakılıç, Dönüşü Olmayan Yol, s.120, Mareşal 7 Ağustos 1946'da Cumhurbaşkanlığı adaylığı konusunda şunları söylemiştir: "...Birçok tanıdıklarım bana niçin Cumhurbaşkanlığına namzetliğini koydun diye soruyorlar ve aldığım 59 oydan dolayı üzüntülerini bildiriyorlar. Bir mecliste 59 oy benim için çok kıymetlidir. Eğer oylar sayılmayıp

tartılacak olsaydı, milletin beni nasıl sevdiği apacık bir şekilde görüldü... Eğer memleketin hürriyet ve selamete kavuşmasını istiyorsanız, Halk Partisi'nden ayrılıp D.P.'ye geçiniz."

⁴⁹ Baycan, "Mareşal Fevzi Çakmak" s.116.

⁵⁰ Birand, Dündar, Çaplı, Demirkırat, s.49-50.

⁵¹ Akşin, Türkiye Tarihi 4, s.144.

⁵² Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, s.17.

⁵³ Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, s.47.

hayata geçiş dönemi içerisinde, tarihin birçok döneminde olduğu gibi Rus emelleri ile karşılaşmıştır. Sovyet Rusya: Sovyet Gürcistan'ı için Doğu Karadeniz Bölgesini. Sovyet Ermenistan'ı için Kars ile Ardahan'ı, Bulgaristan için Trakya'yı, kendileri için de Boğazlarda üst kurma ve Boğazların savunmasına katılma hakkı talep etmişlerdir⁵⁴.

Hükümet 22 Ağustos cevabî notasında; Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde boğazlar için statünün belirlendiğini, boğazların savunmasıyla ilgili taviz verilmeyeceğini belirtmiş⁵⁵ Rusya, Türk notasına cevabında, Boğazların birlikte savunulması konusunda direnmiş ve Türk-Sovyet ikili görüşmelerinin yapılmasını istemiştir. Türkiye Sovyet notalarından İngiliz ve Amerikan hükümetlerini haberdar edince, Sovyetlerin Karadeniz'i kendilerine kapatmak arzusunu gören bu ülkeler, Türkiye'nin yanında yer almışlardır. Amerika, politikasını desteklemek için Akdeniz'e bir filo gönderme düşüncesinde olduğunu açıklamıştır⁵⁶. Bu durum Türkiye'nin Sovyetlere karşı direnmesi için moral kaynağı olmuş, 18 Ekim 1946 tarihli cevabi notada Türkiye eski görüşlerinde ısrarlı olduğunu açıklamıştır⁵⁷.

Hürriyet Misakı

D.P. 1.Büyük Kongresi 7 Ocak 1947'de Ankara'da toplanmış, ⁵⁸ D.P. Genel Başkanı Celal Bayar, tek parti yönetiminin aksaklıklarını görerek D.P. yi kurduklarını açıklayan bir konuşma yapmıştır. Celal Bayar, konuşmasında, D.P. nin hızla gelişmesinin C.H.P. yi endişelendirdiğini, bu sebeple seçimleri öne alarak muhalefetin başı altına alınmaya çalışıldığını, beklentilerinin kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan tüm yasaların değiştirilmesi ve Cumhurbaşkanlığı ile parti

başkanlığının ayrılması olduğunu belirtmiştir⁵⁹. Kongrede özgür bir hava olduğundan pekçok delege görüşlerini belirtme imkanı bulmuş,⁶⁰ bu konuşmalar esnasında bir kısım kararların alınmasına da devam edilmiş, tüzüğün birkaç maddesi değiştirilmiştir. Genel İdare Kurulu üyesi sayısı 15' e çıkarılmıştır⁶¹. Kongrede en çok tartışılan konu milletvekili adaylarının belirlenmesini Genel İdare Kuruluna bırakan 13. madde olmuştur. Delegeler bu konuda ikiye ayrılmış, delegelerin bir kısmı adayların örgütçe belirlenmesini istemiştir. Bayar fikri gerginliği yumuşatmış ve sonuç olarak büyük ölçüde milletvekili adaylarının belirlenmesi örgüte bırakılmıştır. Bu arada Genel Merkeze'de bir ölçüde hareket serbestisi sağlanmıştır⁶². Kongrede 548 delegeden 541'inin oyunu alan Bayar Parti Başkanlığına yeniden seçilmiştir⁶³. Seçimler bir yandan devam ederken, "Ana Davalar" Raporu da görüşülmüştür. C.H.P.'nin antidemokratik tutum-lardan vazgeçmediği taktirde mücadelenin millete götürüleceği belirtilmiştir⁶⁴. Bayar, kongrede ortaya konulan ana sorunların çözülmesi için bir komisyon oluşturmuş, komisyon çalışmaları sıra-sında parti içinde iki ayrı görüşün çatıştığı anlaşılmıştır. Bir taraf, partinin C.H.P.'ne karşı uyguladığı ılımlı muhalefet politikasını tasvip etmiş, diğer taraf ılımlı muhalefet anlayışını

⁵⁹ Akşin, Türkiye Tarihi 4, s.144-145

⁶⁰ Ağaoğlu, Siyasi Günlük, s.43, Bu kongrede yapılan konuşmalardan bir kısım alıntılar şunlardır; Samet Ağaoğlu, "Bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hakimiyetine son vermek kararı topladı.", Fikret Başarın, "7 Ocak tarihi hürriyet bayramıdır. Millet iradesi ile oynamak ateşle oynamaktır.", Mükerrrem Sarol, "Memlekette emniyet ve huzuru, güveni, vatandaş haklarının kat'iyen verilmesinde, milletin her ferdine hürmet edilmesinde görürüz. Bunu temin etmek namus ve vicdan borcumuzdur.", Fuat Arna, "İstibdat Devrinde millet padişaha karşı, "Senden büyük Allah var"derdi. Bugünde biz iktidar sevdalılarına, "Senden büyük millet var" diyoruz. ", General Sadık Aldoğan, "Yapılacak iş Anayasa'yı tadil etmek değil, Anayasa'ya aykırı kanunlar yapan C.H.P.'nin yaptığı kanunlarla beraber süpürüp atmaktır.", Osman Bölükbaşı, İnönü'ye "Kızıl Sultan" demıştır.

⁶¹ Mehmet Kabasakal, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi, 1908-1960 Tekin Yayınevi 1991, s.174

⁶² Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi s.24

⁶³ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.156, Genel İdare Kuruluna, Adnan Menderes, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Celal Ramazanoğlu, Fuat Köprülü, Hasan Dinçer, Refik Koraltan, Refik Şevket İnce, Samet Ağaoğlu, Yusuf Kemal Tengirşenk, Haysiyet Divanı üyeliklerine, Abdurrahman Münip Berkan, Enis Akaygen, Fuat Hulusi Demirelli, Hamit Şevket İnce, Hulusi Köymen, Kenan Öner, Necati Erdem, Osman Nuri Köni, Sadık Aldoğan getirilmişlerdir.

⁶⁴ Kabasakal, Parti Örgütlenmesi, s.174

⁵⁴ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.99, Gevçilili, Yükseliş ve Düşüş, s.49-50. Türkiye ve A.B.D arasında başlayan yakınlaşmalar. Washington Türkiye Büyük Elçisi Münir Ertegün'ün ölümü ile Rusya açısından rahatsız edici bir boyuta ulaşmıştır. Truman'ın dostluk bildirisi olarak dönemin en büyük savaş gemisi Missouri Zırhlısı ile 5 Nisan 1946' da Elçi'nin cenazesini İstanbul'a getirmesi büyük yankı yapmıştır.. Akdeniz'e ve Boğazlardan içeriye bu denli büyük A.B.D. Donanmasına ait bir geminin girmesi Moskova'yı endişelendirmiş, bu durumu bir kışkırtma kampanyası olarak gören Sovyetler 24 Eylül 1946 notasını vermişlerdir.

⁵⁵ Mehmet Gönübol ve Haluk Ülman, "Genel Durum", Olaylarla Türk Dış Politikası; 7.Basım Ankara 1989, C.I, s.207

⁵⁶ Ahmad, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, s.25-26

⁵⁷ Mehmet Gönübol, Olaylarla Türk Dış Politikası, s.208-209

⁵⁸ Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi s.22

eleştirerek, sertlik yanlısı olduğunu açıklamıştır. Kongre sertlik yanlıları ve ılımlıları bir arada tutmak amacıyla yaklaştırma çabası içine girmiştir. Bu amaçla Hürriyet Misakı adlı bildiri kabul edilmiştir⁶⁵. Hürriyet Misakı'nın ortaya koyduğu istekler şunlardı: Anayasaya aykırı tüm antidemokratik hüküm ve yasaların kaldırılması, tam güvence sağlayan yeni bir seçim yasasının hazırlanması, yönetimin partizan tutumun dışına çıkarak bağımsızlaşması, Devlet Başkanlığı ile Parti Genel Başkanlığının bir kişi de toplanmaması⁶⁶.

D.P. Ana Davalar Komisyonu Raporu ile istekleri ortaya koymuş, ancak bundan daha önemlisi isteklerin yerine getirilmemesi durumunda Meclis'i terk ederek mücadeleyi halkın içinde sürdüreceklerini açıklamıştır. İktidara karşı gösterdikleri bu tavır ile egemenliğin kaynağı olan millete şikayetçi olmaları, Türk siyasi hayatında ilk kez meydana gelmiştir.

Bu misak D.P. ve C.H.P.'nin çatışmasının şiddetlenmesine yol açmıştır⁶⁷. İnönü çok sert bir dille Hürriyet Misakını kınamış ve Meclis'i ipotek altına sokmayacaklarını, işleri zerrecé kolaylaştırmayıp, güçleştirecekleri mesajını vermiştir⁶⁸.

Mareşal Fevzi Çakmak, Sol Hareket Ve Gelişmeler

Bu gelişmeler döneminde Türkiye Sovyetlerin toprak istekleri karşısında zor günler yaşamış, aşırı sol akım mensupları hükümetin içerisinde bulunduğu bu durumdan faydalanarak muhalefet cephesi üzerindeki çalışmalarına hız vermişlerdir. Solcular, kolay yolu tercih ederek, muhalefetle birliktymiş gibi hareket ederek, Eski Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras vasıtasıyla D.P. kurucuları arasına girmeye çalışmışlardır. Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel bu sırada D.P. kurucuları ile tanıştırılmışlar, ancak D.P. solcuların partiyi kullanma heveslerine araç olmamıştır⁶⁹. Zekeriya Sertel bu gelişmeyi şu şekilde açıklamıştır: "Tevfik Rüştü, Celal Bayar ve Adnan

Menderes'ten ayrılmıştı. Yeni kurulan D.P., ilk günlerde düşündüğümüz ilkeleri inkara başlamıştı. Zaten Celal Bayar'la Adnan Menderes'in er geç liberalizme kaçmak isteyeceklerini biliyorduk. Ama hiç olmazsa demokratik bir yönetim kuruluncaya kadar beraber çalışabileceğimizi sanmıştık. "Tan" matbaasının yıkılması, olayları önceden kestiremeyeceğimiz ölçüde hızlandırdı, amacımıza ulaşmadan herkes kendi cephesine çekilmek zorunda kaldı."⁷⁰ Solcular, D.P. nin içinde faaliyet gösteremeyeceklerini anlayınca "İnsan Hakları Cemiyeti" kurmak için çalışma başlatmışlar ve "Millet Babası" diye anılan, şöhretinin ve saygınlığının en yüksek derecesinde bulunan Mareşal Fevzi Çakmak'ın isminden yararlanmak amacıyla onu bu hareketin içerisine çekmişlerdir.⁷¹

Mareşal'in İstanbul'a gelişinden sonra, İnsan Hakları Cemiyeti'nin kurulması çalışmaları hız kazanmıştır. Mareşal'in Tevfik Rüştü, Zekeriya Sertel, Cami Baykurt'la işbirliği yaptığı haberleri Ankara'da tepkilere yol açmıştır⁷². Celal Bayar İstanbul'a giderek, kendisini bekleyen Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yu yanına alıp Mareşal'in evine gitmiş ve Mareşali bu hareketin içerisinden ayrılması için uyarmıştır⁷³. Mareşal'in İnsan Hakları Cemiyetinin kurucuları arasında yer almasına Fuat Köprülü'nün tepkisi büyük olmuştur. Fuat Köprülü, Cihad Baban'ın aracılığı ile İnsan Hakları Derneği'nin solculuk yönünde yaratacağı havayı etkisiz hale getirmesini istemiş, Mareşal'de kısaca; "Eğer bu dernekte aşırı solcu eğilimli insanlar varsa onlarla çalışmam." şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁷⁴

Mareşal Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın uyarılarını dikkate almamış, İnsan Hakları Cemiyeti Mareşal imzalı dilekçenin İstanbul Valiliğine verilmesiyle kurulmuştur.⁷⁵ İnsan Hakları Cemiyeti'nin kurucuları arasında, Mareşal Fevzi Çakmak, Tevfik Rüştü Aras, D.P. İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, Emekli General Sadık Aldoğan, eski milletvekillerinden Hasan Rıza Soyak, eski Berlin Büyükelçisi Hamdi Artak, meşrutiyet

⁶⁵ Sina Akşin, Türkiye Tarihi 4, s.145

⁶⁶ Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, s.54-55, Şükrü Karatepe, Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme, İz Yayıncılık İstanbul 1993, s.207

⁶⁷ Kabasakal, Parti Örgütlenmesi, s.175

⁶⁸ Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, 1944-1973 Tek Partiden Çok Partiyeye, 1944-1950, Bilgi yayınevi Ankara 1991 s.169-170 Tanrıöver'e "Bunu onlara söyle" demiş, Misak'taki tehdit havasından hoşlanmayarak "Thedit kabul etmeyiz." sözlerini sarfetmiştir.

⁶⁹ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.130

⁷⁰ Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, İkinci Basım, İstanbul, 1977, s.266

⁷¹ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.302

⁷² Sabiha Sertel, Roman Gibi, İstanbul, 1987, s.387

⁷³ Ümit Sinan Topçuoğlu, Mareşal, İstanbul, 1977, s.149

⁷⁴ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.151

⁷⁵ Ahmad, Kronoloji, s.26

dönemi maliye bakanlarından Raşit Erer⁷⁶ tüccardan Mehmet Özdemir, Emekli Kurmay Albay Selahattin Kip bulunmuşlardır⁷⁷.

Cemiyet, ilk toplantısını Av.Kenan Öner'in Karaköy Palas'taki yazıhanesinde yapmış⁷⁸, toplantıda Mareşal Fevzi Çakmak, Cami Baykurt, Kenan Öner ve Zekeriya Sertel hazır bulunmuşlardır. Toplantı başladıktan sonra gürültü içerisinde içeriye giren bir gencin "Paşam komünistler sizi aldatıyorlar!" diye bağırmasıyla, Mareşal ile solcuların yolu ayrılma noktasına gelmiştir⁷⁹.

Mareşal'i başkan yapan cemiyetin, aşırı solcular tarafından kurulduğu, 1945 yılındaki "Görüşler" dergisi benzeri bir entrika olduğu düşünceleri ortalığı karıştırmış. Mareşal'in komünistlikle itham edilmesi, Mareşal'in açıklama yaparak bu hareketin içinden ayrılması sonucunu getirmiştir⁸⁰. Mareşal'in arkasından Kenan Öner ve diğerlerinin istifaları gelmiş bunun arkasından İnsan Hakları Cemiyeti de dağılmıştır⁸¹.

1 Kasım 1946 tarihinde T.B.M.M. 8.Dönem birinci toplantısı başlamış 4 Aralık'ta örfi idare altı ay süre ile uzatılmıştır. Örfi idare tarafından sosyalist partileri yasaklayan bir yasa olmadığı halde, yabancı çıkarlara hizmet ettikleri düşüncesiyle Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ve Türkiye Sosyalist Partisi ile yayın organları kapatılmıştır⁸².

Aralık ayındaki bütçe görüşmeleri partiler arasındaki gerginliği doruk noktaya çıkarmış, Adnan Menderes'in hükümeti eleştiri yağmuruna tutması da Başvekil Recep Peker'i sinirlendirmiştir. Peker, Adnan Menderes'in sözlerini "psikopat bir ruhun ifadesi" olarak tanımlayınca, D.P. Meclis Grubu Meclis'i terk etmiş, İnönü'nün araya girmesi ve durumu yumuşatmasıyla D.P. Meclis Grubu Meclis'e geri dönmüştür⁸³.

Demokrasiye geçiş döneminde partiler arası mücadelede en fazla kullanılan malzemelerden biri, karşılıklı sürdürülen "komünistlik" suçlamaları olmuştur⁸⁴. 1947 yılı bütçe görüşmeleri iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getirmiş, İsmet İnönü'nün iki partinin uyumlu çalışmasına yönelik beklentileri gerçekleşmemiştir. Recep Peker'in Adnan Menderes'in şahsına yönelik söyledikleri Demokrat Parti'nin protestosuna yol açmış, Demokrat partililer günlerce meclise gelmemişlerdir. Bu süreç İnönü tarafından yumuşatılmış, ancak hükümetin sert siyaseti, sıkıyönetimi altı ay daha uzatması, Vatan, Yeni Türkiye, Tasvir ve Yeni Mersin gazetelerini mahkemeye vererek, yumuşayan ortamı yeniden gerginleştirmiştir. Bu gazetelerin kapatılmasının arkasında Genel Kurmay Başkanı'nın Mareşal Fevzi Çakmak hakkında dostça olmayan sözleri ile bu gazeteleri tenkit etmesi, ordunun siyasete içine karıştırılması olarak yorumlanmıştır⁸⁵.

Recep Peker hükümeti, 16 Ocak 1947 günü iki siyasi parti ve sınıf esaslı üzerinden cemiyet kurma yasağını kaldıran kanunun kabul edilmesinden sonra kurulmuş sendikalar ile altı gazete ve dergiyi süresiz olarak kapatmıştır. Bunun arkasından tevkifler yapılmıştır. Örfi idare makamları, kapatmaların yapılan yayınlar, sendika ve partilerin sınıf mücadelesi fikrini taşımak suretiyle Ceza Kanununa muhalefet tutumlarından kaynaklandığını açıklamışlardır. Bu tutumun gerçekte sol kesim üzerine girilmiş geniş boyutlu bir hareket olduğu anlaşılmıştır⁸⁶.

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in birkaç gün önce bir milletvekili tarafından verilen bir soru önergesini cevaplandırmak için yaptığı⁸⁷ meclis konuşması esnasında komünist faaliyetler hakkında bilgi verirken sözü, Mareşal'e getirerek "Demokrasi dedik, demokrasi dedik ve işte bütün komünistler bundan yararlanma yollarını buldular. Bize demokrasi gelmez. Görmüyor musunuz, en önemli kişileri bile kendilerine alet ediyorlar. Demokrasi, Sovyet Rusya'nın işine gelir," demiştir. Mareşal'in İnsan Hakları Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alması bu cümlelerle söz konusu edilerek, Mareşalin Zekeriya-

⁷⁶ Sabiha Sertel, Roman Gibi, s.389

⁷⁷ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.131

⁷⁸ Sabiha Sertel, Roman Gibi, s.389

⁷⁹ Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, s.272-273

⁸⁰ Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, s.86-87. Mareşal ithamlar karşısında, "Benim aşırı solcularla ve umumi olarak millî fikirlerin dışında inançlar besleyenlerle işbirliği yapmama göre, böyle cemiyette benim yerim olamaz," demiştir.

*Fuat Köprülü ve Celal Bayar'ın'da yazılar yazacağını söyleyip vazgeçtikleri dergi.

⁸¹ Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, s.273

⁸² Ahmad, Kronoloji, s.27

⁸³ Akşin, Türkiye Tarihi 4, s.144

⁸⁴ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.157

⁸⁵ Kemal H.Karpat, Türk Demokrasi Tarihi İstanbul 1967, s.153-155

⁸⁶ Karpat, Türk Demokrasi Tarihi s.155

⁸⁷ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.150

Sabiha Sertel ve Cami Baykurt'la çekilmiş fotoğrafları basına verilerek, D.P. güç durumunda bırakılmak istenmiştir.⁸⁸ İçişleri Bakanı uzun konuşması içinde her ikisi solcu olarak bilinen Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt'un Mareşal'e yazdıkları mektupları da açıklamıştır.⁸⁹

Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt bu mektuplardan birisinde, Mareşal tarafından 1946 seçimlerinde yapılan yolsuzlukları protesto ederek meclisi terketmesi ve meclisin, hükümetin ve Cumhurbaşkanının halk iradesini temsil etmediğini açıklayarak halk içinde politika yapmasını istemişlerdir. İçişleri Bakanı, konuşması sırasında Celal Bayar ve Adnan Menderes'i kışkırtmalara kapılmadıkları için tebrik ederken, Mareşal'in aynı uyanıklığı gösteremediğini ima etmiştir. İçişleri Bakanı Sökmensüer, Türk Emekçi ve Köylü Partisi Başkanı Şefik Hüsnü Deymer'in birkaç mektubunu okuyarak, CHP'lilerin ülkeyi İngilizlere satmaya hazır olduklarını, Mareşal ve Demokrat Parti'nin meclisi terke karar vermeleri halinde partisinin kendilerini destekleyeceğini belirten ifadelerini okumuştur.⁹⁰

Mareşal, İçişleri Bakanı'nın konuşmalarından sonra söz istemiş ve komünistlerle işbirliği suçlamaları karşısında "Ben müslümanım, Bolşevikleri himaye etmeye dinim müsait değildir." demiştir.⁹¹

İçişleri Bakanı'nın belirlenen zamanda komünist faaliyetler hakkında bilgi verirken Mareşal Fevzi Çakmak ve Demokrat Partililerden söz etmesi belli amaçlarla olmuştur: Mareşal'i gözden düşürerek, Demokrat parti üzerindeki Mareşal desteğini ortadan kaldırmak. Mareşali solcularla işbirliği içerisinde göstererek bu davranışlardan sakınan D.P'lilerin Mareşal'den uzaklaşmasını sağlamak, D.P'liler üzerinde de meclisten çekilmenin masum bir tepki olmayıp, komünist teşvikinin bir sonucu olduğu yönünde baskı uygulamaktır.⁹²

Mareşal kendisine yönelen ithamlar karşısında siyasete atıldığından bu yana kendisine çeşitli adlar takıldığını, kızının kabrini ziyaret ettiği için "mürteci",

halka "çocuklarım" diye hitap ettiği için "mutaassıp" ve sonunda halkın hak ve hürriyetlerini savunduğu için de "komünist" denildiğine dikkat çekmiştir. Mareşal bu tavırlar karşısında özellikle solculuk suçlamasına karşılık, Halk partilileri suçlama yoluna gitmiştir.⁹³

Gazeteci Hüseyin Cahit'in hazırladığı altmış sayfalık Mareşal'in komünistlerle işbirliği içinde olduğu belirtilen ve Tevfik Rüştü Aras, Cami Baykurt'un Mareşal ile resimleri bulunan "Hakikatler Karşısında" adlı broşür, Halk partisi tarafından köylere kadar dağıtılmıştır.⁹⁴

Mareşalin şahsında D.P. yi yıpratmak isteyenlerin iddialarına karşı Mareşal, 5 Şubat 1947 günlü gazetelerde şöyle cevap vermiştir: "Ben komünistliği bu memleket için muzır telakki edenlerdenim. Onun için komünistler, ordu ve donanmaya sokulmak istedikleri zaman şiddetli hareket ettim. Halk Partisi mensuplarından bir çok hatırlı zevatın tavassutuna rağmen ısrar ettim. Fakat onlar Şefik Hüsnü'ye parti kurmak sâlahiyetini ve otuz dört tane müseccel komüniste de amelenin ve işçinin önüne geçerek rehberlik etmek imkanını sağladılar. Ben daha iş başında iken, eski bir Millî Eğitim Bakanı'nın bu faaliyeti destekleyen hareketinden dolayı hükümeti ikaz ettim, kimse kulak asmadı ve sonra Hamidiye Köy Enstitüsü'ndeki komünist yuvasından bahsettiler."⁹⁵

Mareşal, kendisi hakkındaki komünist suçlamalarının planlı bir şekilde köylere kadar yayılması gayretleri karşısında bir kısım açıklamalarda da bulunmuştur;

"CHP propagandacıları Mareşal komünist oldu. O'da demokratlarla asılacaktır diyorlar. Evet bu gidişin sonunda ben ve demokratlarda asılacaktır. Fakat şuna emin olsunlar ki asılırsak bu memleket ve millete hizmet etmek istediğimiz için asılmış olacağız."

Mareşal, komünizm üzerine düşüncelerini de şöyle belirtmiştir;

"Komünistlik bu milletin ruhuna aykırıdır. Komünistlik cereyanına hükümetin müsamahası olsa bile, biz mücadele edeceğiz. Nasıl dilleri varıyorsa Mareşal komünist diyorlar. Halk partililer politikayı bu

⁸⁸ Emin Karakuş, 40 yıllık bir gazeteci gözü ile, İşte Ankara, Hürriyet Yayınları:187, İstanbul, 1977, s.93-94

⁸⁹ Karpat, Türk Demokrasi Tarihi s.155, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.150

⁹⁰ Karpat, Türk Demokrasi Tarihi s.156

⁹¹ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.150

⁹² Karpat, Türk Demokrasi Tarihi s.156

⁹³ Karpat, Türk Demokrasi Tarihi s.157

⁹⁴ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.151-152

⁹⁵ Mustafa Müftüoğlu, Cumhuriyet, Tarihinde Mühim Olaylar, İstanbul, 1988, s.324-325, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.152

derece iptal etmesinler. Memlekete yazık olur. Yaşımı başımı almış bir insanım. Vatandaşlarımın sevgi ve teveccühünü kazanarak bir faninin hayatında ulaşacağı mevkilerin en müstesnasına yükselmiş bulunuyorum. Başka ne isterim. Ben milletimin hak ve hürriyet içinde refahını isterim..."⁹⁶

8 Şubat'ta C.H.P. İzmir milletvekili olan eski Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Mareşal'e hitaben Ulus gazetesinde açık mektub yayınlamış ve bu mektupta; "Hepimizin en yüksek ve kutsal vassfımız olan Türk vatandaşı sıfatıyla, yine aynı namuslu Türk vatandaşlığı sıfatınıza hitap ederek sizden şu noktaları bütün vatandaşlar huzurunda soruyorum:

1-Beyanatınızda (eski Eğitim Bakanı) dediğiniz hakikaten ben miyim?

2-Desteklenen komünistler kimlerdir ve nasıl desteklenmiştir?

3-Bu hususta hükümeti yazı ile mi ikaz ettiniz, sözle ise, kime ne zaman söylediniz?

Bunları sizden soruyorum ve sözünün sahibi bir Türk vatandaşı olarak cevabınızı bekliyorum."⁹⁷ demiştir.

Bu sorular günlerce cevapsız kalmış Hasan Ali Yücel, Mareşal'den ısrarla cevap beklerken, D.P. İstanbul İl Başkanı Av.Kenan Öner bu sorulara cevap vermiş ve "Evet, O Millî Eğitim Bakanı sensin" demiştir. Hasan Ali Yücel de, Kenan Öner'i dava etmiş⁹⁸ ve Prof.Bülent Nuri Esen'i de avukat tayin etmiştir.

17 Şubat 1947 de Hasan Ali Yücel-Kenan Öner davası görülmeye başlanmış, Kenan Öner yargıdan ispat hakkı istemiş ve tüm iddiaları cevaplayacağını söylemiştir. Kenan Öner, 26 Nisan 1947'de kendisine ispat hakkı verilince, bu iddiaları teker teker ispatlamıştır.⁹⁹ Mahkeme iftira ve hakaret davasının

⁹⁶ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.152-153

⁹⁷ Topcuoğlu, Mareşal, s.154-155

⁹⁸ Karakuş, İşte Ankara, s.94

⁹⁹ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.157-158, Kenan Öner'in sorulması için mahkemeye bildirdiği sorular: "Mesela 1944 te Bakanlar Kurulu kararı ile toplattırılan 48 Şair adlı broşürü kimin bir genelge ile okullara tavsiye ettiği, 1943'te köy enstitülerinin birinde bir komünist yuvasının meydana çıkarılıp çıkarılmadığı, 1939 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki komünist çabalar hakkında Prof. La Comb tarafından verilen raporda nelerin yazılı olduğu, Hasan Ali'nin oğlu Can Yücel'in komünistliği hakkında Bakanlık Müfettişi Sami Akyol tarafından verilen raporun ne olduğu, komünist propagandası yapan yazılar yayınladığından hakkında kovuşturma yapılan Yurt ve Dünya Dergisi'ne Millî Eğitim

düşmesine karar vermiş ise de, verilen karar temyiz edilmiş Yargıtay kararı usul bakımından bozmuş ve Kenan Öner'in ölümü sebebiyle dava kapanmıştır.

Hasan Ali Yücel hakkındaki iddiaların ispat edilmesi ile eski Millî Eğitim Bakanı dolayısıyla C.H.P. büyük bir sıkıntı yaşamıştır. Bu dava içerisinde, 7 Eylül 1944 te başlayan ırkçılık-turancılık davası yönünde açıklamalar yapılması, bu davanın da aklanması sonucunu getirmiştir.¹⁰⁰

Demokrat Parti İçinde Mareşal Fevzi Çakmak Sıkıntısı

D.P., başkanlığına Mareşal Fevzi Çakmak'ı getirme çalışmaları, D.P. içinde Bayar taraf-tarlarıyla bir çatışmanın başlamasına yol açmış, parti içinde yeni bir arayışın olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sırada Dr. Mustafa Kentli İzmir İl idare heyetinden istifa etmiş, Kenan Öner'inde D.P. içindeki muhalefeti kendini göstermeye başlamıştır.

1946 seçimlerinden sonra Demokrat Parti yöneticilerinin samimi olmayan tutumları Mareşal'in başlangıçtaki samimi işbirliği yaklaşımlarına son vermiştir.¹⁰¹

Recep Peker hükümeti seçimleri güvenceye kavuşturacak temel tedbirlere yer vermeden, muhtar seçimlerine gitmiş, Şubat ortasında yapılan seçimler, partiler arasındaki mevcut gerginliği daha fazla artırmıştır.¹⁰² Muhtar seçimlerinde bir kısım olayların, özellikle Aslanköy olayının yankısı çok fazla olmuş¹⁰³, Bayar İzmir'de basına verdiği demeçte, seçimler esnasında yapılan müdahalelerin, "D.P.'nin köy

Bakanlığı'nca yardım yapıp yapılmadığı köylere kadar yayıldığı İçişleri Bakanı'nca kabul edilen komünizmin hangi yollarla köylere kadar gittiği, Halil Vedat ile Pertev Naili Boratav'ın ortaklaşa yazdıkları Halk Şairleri Antolojisi adlı kitap Millî Eğitim Bakanlığı müfettişlerince komünist yayımı olduğu belirtildiği halde Bakanlıkça bu kitap için ne kadar para yardımı yapıldığı, 1941'de Zonguldak'ta ve 1944'te Ankara'da yakalanan komünist eğilimliler hakkındaki koğuşturmayı kimin durdurduğu, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un sık sık Hasanoglan Köy Enstitüsüne gidip kalarak, komünist propagandası yaptığı hakkındaki raporlarda nelerin yazılı olduğu soruluyordu."

¹⁰⁰ Mithat Atabay, Çok Partili Dönemde Bir Muhalefet Partisi: Millet Partisi (20 Temmuz 1948- 27 Ocak 1954), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1991, s.53

¹⁰¹ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.154

¹⁰² Ahmad, Kronoloji, s.30

¹⁰³ Aslanköy olayı için bkz. Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.162-164

teşkilatını dağıtmak ve zayıflatmak" için olduğunun inkar edilemeyeceğini belirtmiştir¹⁰⁴.

Hükümet, bu sırada, dört ilde (İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, Kastamonu) milletvekili seçimlerinin Nisan ayında yapılacağını ilan etmiştir. 31 Mart 1947'de İzmir'e giden Başbakan Recep Peker 1 Nisan 1947'de halkevi salonunda bir konuşma yapmış,¹⁰⁵ bu konuşmasında D.P.'yi eleştirmiş, polis, sıkıyönetim, matbuat, seçim kanunları gibi anti-demokratik kanunları savunmuş ve D.P.'ye göz dağı vermeyi ihmal etmeyerek İstiklal Mahkemeleri'nin henüz kaldırılmadığını belirtmiştir¹⁰⁶. D.P., Başbakan'ın tehditlerinden korkmadığını gösterir şekilde, ara seçimlere katılmayacakları kararını almış ve bunu ertesi gün bir beyanname ile açıklamıştır¹⁰⁷.

Hükümet 7 Mayıs'ta mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimi hakkında meclise bir kanun teklifi getirmiştir. Bu teklife göre seçimler en büyük mülki idare amirinin gözetiminden alınarak, belediye başkan ve meclisleri ile muhtar temsilcilerinden kurulu, seçim kurullarının denetimine bırakılmıştır. Bu seçim güvenliği konusunda önemli bir adım olmuşsa da tam anlamıyla bir seçim güvenliği sağlayamamıştır. Muhalefet, seçim kurullarına partililerin alınmasını, sandık başlarında zabıta kuvvetlerinin bulunmamasını, seçim kurullarına bir yargıcın başkanlık yapmasını istemiştir. Bu teklifler reddedilmiş, D.P.'de bu seçim kanunu hakkında aleyhte oy kullanmıştır.

Hükümet baskı uygulamakta kararlıdır. Bunun sonucu olarak Mayıs ayı içinde meclise Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Emin Sazak ve Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlıklarının kaldırılması hakkında Başbakanlığın tezkereleri gelmiştir¹⁰⁸. Parlemantodaki şiddetli tartışmalardan sonra, sıkıyönetim 6 ay uzatılmış¹⁰⁹ Sadık Aldoğan sıkıyönetimi uzatma görüşmeleri sırasında söz alarak, Hükümetin sıkıyönetimi baskı aracı olarak kullandığını belirtmiştir. Aldoğan'ın sözleri gürültülere sebep olmuş ve başkan tarafından sözleri kesilmiştir. Sadık Aldoğan Anayasa

kurumuna hakaret ettiği gerekçesiyle 15 gün Meclis'ten uzaklaştırılmıştır. Birçok milletvekili sıkıyönetimin uzatılmasının anayasaya aykırı olduğu hususunda görüş belirtmiştir. Recep Peker, dış tehlikenin azalmadığı ve devlet güvenliği açısından sıkıyönetimin zorunlu olduğunu ifade ederek uzatılması doğrultusunda görüşünü ifade etmiştir¹¹⁰.

Millet Partisinin Doğuşu Ve Mareşal Fevzi Çakmak

Recep Peker hükümeti ile muhalefet arasındaki gerginliği çözümlemek için Cumhurbaşkanı İnönü devreye girmiş ve bir yumuşama ortamının oluşumuna çalışmıştır. Bunun sonucunda 12 Temmuz Beyannamesi yayınlanmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi D.P. içinde ikiliğe yol açmış, parti içinde parti yöneticilerine karşı muvazaa suçlamaları olmuştur. Bu beyanname İnönü ve Recep Peker arasındaki ilişkileri de gerginleştirmiştir. Peker gelişmeler karşısında hükümet için güven oyu istemiş ve açık olan oylamada 35 kırmızı oyun çıktığı görülmüştür. Bu sonuçtan bir müddet sonra 9 Eylül 1947'de Recep Peker başbakanlık görevinden istifa etmiştir. 35'lerin etkisiyle Hasan Saka hükümeti kurulmuştur. C.H.P'nin 1947 yılı sonunda yapılan VII. Büyük Kongresi Recep Peker'e karşı İnönü'nün üstünlüğü ile sonuçlanmış ve Recep Peker siyaset sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştır.¹¹¹

Demokrat parti içindeki huzursuzluk beş milletvekilinin partiden çıkarılması, altı milletvekilinde kendiliğinden istifası ile sonuçlanmıştı. Bu durum yeni bir partinin kurulacağını da işaretini vermiştir.¹¹²

¹¹⁰ Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, s.27

¹¹¹ Haytoğlu, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960) s.35-40, Haytoğlu, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960) s.71-72, Millet Partisi kurulduktan sonra muvazaa iddialarını katıldığını belirten Mareşal, 12 Temmuz Beyannamesini muvazaa vesikası addettiğini şöyle ifade etmiştir: "Ben milletin hak ve hürriyetini elde etmek için siyasi mücadeleye atıldım... Yurda iyilik yapmak isteyen herkes gibi ben de D.P.yi desteklemekten asla çekinmedim. Fakat günün birinde hep birlikte gördük, anladık ki, D.P. iktidarın sözde dostluk sözleri karşısında mücadelesini gevşetmeye, yarı halde bırakmaya yüz tuttu. Bu beyanname ile, iki taraf aralarındaki anlaşmazlık için taraflardan birini hakem kabul etti. Böylece taraflardan biri diğerine hakem, yani hakim oluyor. Bunun sonucu olarak, muhalefet iktidarın vesayet ve hükmü altına girmiş bulunuyordu."

¹¹² Baycan, "Mareşal Fevzi Çakmak" s.116

¹⁰⁴ Ahmad, Kronoloji, s.30

¹⁰⁵ Goloğlu, Demokarsiyeye Geçiş, s.164

¹⁰⁶ Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, s.26

¹⁰⁷ Ahmad, Kronoloji, s. 31, Bildiride, "Seçim emniyeti kanunu sağlanmadıkça ve idare mekanizmasının tarafsızlığına imkan bırakmayan zihniyet değişmedikçe seçime girmeyi Türk demokrasisine karşı ağır bir suç sayıyoruz."denilmiştir.

¹⁰⁸ Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, s.27

¹⁰⁹ Ahmad, Kronoloji, s.32

Kenan Öner'in istifasından sonra, yeni bir partinin kurulması beklenmeye başlanmış Kenan Öner'in "Akümülatörleri dolduruyorum. Yakında taşacağım." sözleri de yeni bir parti kurulacağı hususuna işaret etmiştir¹¹³. D.P. içindeki çatışmalar mahalli teşkilatlarda büyük ölçüde etki yapmadığı için, partiden ihraçlar ve istifalar karşısında önlem alma yönüne gidilmemiş bu da yeni partinin kurulması için çalışmalar başlamasında etkili olmuştur. Bu yeni partinin ortaya çıkması ile D.P. ve C.H.P.'nin siyasi hayata olan etkisinin azalacağından çekinen basının büyük bir bölümü, başlangıçtan itibaren doğacak yeni partiye karşı muhalif olmayı tercih etmiştir¹¹⁴. Ocak ayı sonundan itibaren yeni parti ile ilgili söylentiler, Kenan Öner'in açıklamaları ile resmiyet kazanmıştır¹¹⁵.

D.P., Kenan Öner'in açıklamaları karşısında, bekledikleri bir durumun gerçekleşmesi ile teşebbüsü önemsiz bir şekilde karşılamış¹¹⁶ Samet Ağaoğlu Kenan Öner'in beyanatını tezatlarla dolu bulmuş, beyanatta şu üç noktayı önemle dikkate almıştır. "Dış politikada her tarafla anlaşma, yani Rusya ile de... Evvela D.P. ile mücadele, sonra Halk Partisi'nden memleketi kurtarmak."¹¹⁷

C.H.P.'den D.P. doğmuştu, şimdi ise D.P.'den yeni bir parti doğuyordu.¹¹⁸ Partinin kurulmasına az bir zaman kala, Demokratlar yeni partinin İnönü'den yardım gördüğü ve para aldığı söylentisini

çıkarmışlardır¹¹⁹. Bu arada Yusuf Hikmet Bayur yeni parti kurucuları için çıkarılan, anlaşılmadıklarına dair çeşitli haberleri yalanlamıştır¹²⁰. Yeni partinin adının "Hür Millet" veya "Millî Hürriyet" olacağı haberleri çıkmaya başlamış¹²¹ kurulacak yeni partiye, köylerde "Mareşal partisi" denilerek, daha kurulmadan propagandası yapılmaya başlanmıştır¹²². Oysa partinin adı konusunda, "Millet Partisi" olacağı şeklindeki açıklamalar da yer almıştır¹²³. Bir süre sonra Kenan Öner partinin adının "Millet Partisi"¹²⁴ ve 12 Temmuz 1947'de Demokrat parti'den ayrılan Mareşal'in yeni partiye Fahri Başkan olduğunu¹²⁵, Hikmet Bayur'un Genel Başkanlığa, Osman Nuri Köni'nin Parti Genel Başkan Vekilliğine seçildiğini, kendisinin İstanbul İl teşkilatının kurulmasına çalışacağını, partinin programının basıldığını açıklamıştır¹²⁶.

Millet Partisinin beyannamesi sonunda Ankara Valiliği'ne verilmiş ve Parti resmî olarak 19 Temmuz 1948 tarihinde faaliyete geçmiştir¹²⁷. Partinin kuruluşu,

¹¹⁹ Karakuş, İşte Ankara, s.141. M.P.ni kurmaya hazırlananların bu söylentilere karşılığı şu oldu: "Memlekette maddi ve manevi ıstıraplar hergün biraz daha artmaktadır. Dışını tırnağına takmak suretiyle halk, bu durumdan kurtulmanın yolunu aramakta bunu, memlekette bütün gerekleriyle demokrasinin kurulmasına hizmet edecek bir muhalefetin var olmasına bağlamış bulunmaktadır."

¹²⁰ Cumhuriyet, 9 Mayıs 1948, Kenan Öner ile aralarında ihtilâfın bulunmadığını belirttikten sonra: "...Yeni kurulacak partinin esas umdelerinden biri dürüstlük ve ihtirassızlıktır. Biz muvaffakiyet için doğru olmayan bir şeyi söylemeyi, yapmayı kendi kendimize yasak ettik. Kimseye karşı delilsiz isnatlarda bulunmayacak ve damgacılık yapmıyacağız..." demektedir.

¹²¹ Vatan, 8 Mayıs 1948

¹²² Cumhuriyet, 9 Mayıs 1948

¹²³ Cumhuriyet, 28 Mayıs 1948, Rauf Orbay'ın yeni partiye gireceği ve lider olacağı yönündeki açıklamalar yalanlanmıştır.

¹²⁴ Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, s.145

¹²⁵ İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler s.140

¹²⁶ Yeni Sabah, 5 Temmuz 1948, Cumhuriyet, 5 Temmuz 1948, Genel Merkez İdare Heyeti Heyeti seçiminden sonra Öner; "- Böylece merkez idare kurulu teşekkül etti. Hükûmete verilmesi lazım gelen beyannameyi de imzalamış bulunuyoruz. Beyanname Mareşal'in nezdindedir. Bunu İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesine bir şükran borcu olmak üzere 12 Temmuzda vermek karardayız." demektedir. Cumhuriyet, 6 Temmuz 1948, Tekin Erer, Türkiye'de Parti Kavgaları, İstanbul 1963 s.457, Tekin Erer, Öner'in demeci için 8 Temmuz 1948 tarihini veriyor.

¹²⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı, Türkiye'de Siyasi Dernekler II Ankara, 1950, s.491 Bkz. Ek-1, Cumhuriyet, 19 Temmuz 1948, Millet Partisi'nin kuruluşu ile ilgili değişik tarihler verilmiştir. 20 Temmuz 1948 tarihini verenler: Ahmad, Kronoloji, s.44, Karpat, Türk Demoktasi Tarihi, s.191, Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi partiler, 1859-1952 İstanbul 1952, s.712, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak,

¹¹³ Erer, Parti Kavgaları, İstanbul 1963 s.459

¹¹⁴ Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s.190

¹¹⁵ Cumhuriyet, 6 Mayıs 1948, Ankara'dan İstanbul'a dönen Kenan Öner: "-Ankara'daki basın temsilcilerinede söylediğim gibi bir haftadan fazla süren oradaki ikametim ve temaslarım memnuniyet verici bir netice ile sona erdi ve partimizin teşekkülü artık bir emrivaki halini aldı. Partimizin, millet ve memleket dert ve ihtiyaçlarını ön planda tutan ve bunların suratle teminine matuf esasları ihtiva eden mükemmel bir programı vardır. Bu programın ana hatları üzerinde büyük bir dikkat ve titizlikle durulmuştur. Halâ da programımızın son rütüş ile meşgul bulunmaktayız. Program bir hafta veya on beş gün içinde son şeklini almış bulunacaktır. Mütakibende resmi müsadelerini alarak faaliyete geçeceğiz. "Öner'e yeni partide Mareşal Fevzi Çakmak, Osman Nuri Köni, Hikmet Bayur, General Cafer Tayyar ve Mustafa Kentli'den başka kimlerin bulunduğu sorusuna, "-İsimleri bir hayli tatlı sürprize sebep olabilecek birçok zevatta bizimle beraberler ki şimdiden isimlerini açıklamak doğru olmayacaktır." diyordu.

¹¹⁶ Cumhuriyet, 6 Mayıs 1948

¹¹⁷ Ağaoğlu, Siyasi Günlük, s.178

¹¹⁸ Cumhuriyet, 8 Mayıs 1948, Cumhuriyet, 8 Temmuz 1953 tarihli Başyazı'sında: "Kuruluşundan beri zaman zaman hayli kuvvetli manzara arz etmiş olan M.P. bilindiği gibi bir D.P. "iytizâl"i idi. D.P.'nin bir Halk Partisi "iytizâl"i olduğu gibi" ifadesi yer alıyordu.

20 Temmuz 1948'de açıklanmış¹²⁸ Partinin kurucuları kendileri için sunucular (biz takdim ediciler "müessisler") sıfatını kullanmışlardır¹²⁹. M.P.'ni takdim edenler, Mareşal Fevzi Çakmak (İstanbul Milletvekili), Enis Akaygen (İstanbul Milletvekili), Profesör Hikmet Bayur (Tarihçi ve Gazeteci), Profesör Kenan Öner (Avukat), Doktor Mustafa Kentli (Tıp Doktoru), Osman Bölükbaşı (Çiftçi), Osman Nuri Köni (İstanbul Milletvekili), General Sadık Aldoğan (Afyon Milletvekili)¹³⁰ olmuşlardır.

İlk Genel Yürütme Kurulu'da şu isimlerden teşekkül etmiştir: Mareşal Fevzi Çakmak Fahri Genel Başkanlığa, Hikmet Bayur Genel Başkanlığa, Osman

s.154, Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev.Prof. Dr. Metin Kırıatlı 3.Baskı, T.T.K, Ankara, 1988, s.307, İçişleri Bakanlığı, Türkiye'de Siyasi Dernekler, s.489, Naki Cevat Akkerman, Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar, Ankara 1950 s.58, Kabasakal, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi, s.177, Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, İstanbul 1971 s.207, Ali Fuat Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, s.62, Karakuş, İşte Ankara, s.141, Dilekçelerin ilgililere verildiği ve resmen kurulduğunu belirtiyor.

Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.239'da, M.P.'nin kuruluşunu " 6.7.1948'de Fevzi Çakmak imzalı dilekçe ile M.P.'nin kurulduğu hükümete resmen bildirildi." diyor. Rıfki Salim Burçak, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, 1945-1950 Ankara 1979 s.156, Rıfki Salim Burçak, "Gerçekten D.P.'den ayrılanlar veya uzaklaştırılanların bir kısmı 6 Temmuz 1948 tarihinde yeni bir parti, M.P.'ni kurdular." demektedir.

Topçuoğlu, Mareşal, s.156, Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim s.147, M.P.'nin 19 Temmuz 1948'de kurulduğunu belirtiyor. Yeni Sabah, 19 Temmuz 1948, Yeni parti beyannamesini Ankara Vilayetine vererek resmen teşekkül ediyor, diyor. Gotthard Jaschke, Yeni Türkiye'de İslamlık, Ankara, 1972, s.98, İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler, s.140'ta 19 Temmuz 1948 tarihini veriyor.

Cemiyetler Kanunu'nun 4.maddesinde "Cemiyetler, ana nizamnamelerinden 2 nüsha ile bir beyannamayı mahallin en büyük mülkiye amirine vermekle teşekkül etmiş olurlar." denilmektedir. Bu nedenle, M.P.'nin program ve dilekçesini vilayete verdiği 19 Temmuz 1948 tarihi, partinin resmî kuruluş tarihi kabul edilmelidir.

¹²⁸ Vatan, 20 Temmuz 1948, Yeni Sabah, 20 Temmuz 1948, M.P. Genel Başkanı Hikmet Bayur, M.P.'nin resmen kurulduğunu, partinin en belirli yanının devletçiliğe karşı, ekonomik alanda liberal, vatanın birliği ve bağımsızlığına bağlı olduğunu açıklamıştır. Kudret, 20 Temmuz 1948

¹²⁹ İçişleri Bakanlığı, Türkiye'de Siyasi Dernekler II, s.491, Karpaz, Türk Demokrasi Tarihi, s.191

¹³⁰ Tunaya, Siyasal Partiler, s.712, İçişleri Bakanlığı, Türkiye'de Siyasi Dernekler II, s.491, Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.239, Akkerman, Siyasal Partiler Hakkında Kısa Notlar, s.58, Burçak, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, s.156, Cumhuriyet, Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.8, s.2015, Cumhuriyet, 20 Temmuz 1948, Ana Britannica, s.94, Görsel Genel Kültür Ansiklopedisi, C.10, s.6136, Karpaz, Türk Demokrasi Tarihi, s.191, Meydan Larousse, C.8, s.792,

Nuri Köni Genel Başkan Vekilliğine, Dr.Mustafa Kentli Genel Sekreterliğe getirilmiştir. Genel Yürütme Kurulu üyeliklerine de; Sinop Milletvekili Enver Kök, Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk, Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, Afyon Milletvekili Hasan Dinçer, Afyon Milletvekili Şahin Lâcin, Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz, Denizli Milletvekili Reşad Aydın¹³¹ getirilmişlerdir.

Mareşal Fevzi Çakmak, 22 Temmuz 1948'de bir beyanname neşretmiş¹³² siyasi hayata girişinin milletin kendisine gösterdiği büyük bağlılık ve teveccüh sebebiyle gerçekleştiğini, 1946 seçimlerinde bu sebeple D.P. listesinden aday olduğunu ve seçimi kazandığını, C.H.P.'nin 1946 seçimlerine hile karıştırdığını, iki yıl içinde de politikasında değişiklik yapmadığını, C.H.P. karşısında D.P.'nin de gerekli muhalefeti yapamadığını, halkı oyalamakla zaman harcadığını, bu sebeple M.P.'nin C.H.P. karşı-sındaki muhalefet eksikliğini kapatmak için doğduğunu ifade etmiştir¹³³. Mareşal ayrıca bu beyanname, vatandaşın devletin emrinden çıkararak, devleti vatandaşın hizmetine koyacaklarını, devlet kapitalizmine son vereceklerini, bazı vergileri kaldıracaklarını veya hafifleteceklerini, vatandaşın çalışma ve ticari teşebbüse teşvik edeceklerini, hayat standardını yükselteceklerini,¹³⁴ adil ve dürüst seçimler ile iktidar değişikliği yapılacağını, ahlâkî etkinliğin her alanda sağlanacağını, çocuklara din eğitiminin

¹³¹ Burçak, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, s.156, Tunaya, Siyasal Partiler, s.712, Tökin, Türk Tarihinde Siyasal Partiler, s.84, Reşad Aydın M.P. içerisinde yer almış ise de, ilk fırsatta M.P.'ni sabote etmiştir. Mareşal'in, demokratların İnönü'ye yaklaşmasıyla kendisini. Cumhurbaşkanı yapmayacakları endişesiyle M.P.' ne geçtiğini ifade ediyor. Ağaoglu, Siyasal Günlük, s.183

¹³² Vatan, 22 Temmuz 1948, Yeni Sabah 22 Temmuz 1948, Fevzi Çakmak, Millet Partisi Müessislerinden ve Fahri Başkan Fevzi Çakmak Tarafından Millete Yayınlanan Beyanname, Ankara, 22 Temmuz 1948, Beyanname için bkz. Ek-3, Topçuoğlu, Mareşal, s.156-162, Millet, (Ankara) 18 Nisan 1953, Abdurrahman Boyacıgiller, M.P.'nin kuruluşunu 1953 yılında Kayseri mitinginde şöyle izah ediyor; "D.P. inkişaf edemiyordu. Mareşal'in D.P.'ye girmesi için ısrar ettiler. Çünkü halk ikinci bir Serbest Fırka vaziyetine düşmekten korkuyordu. Mareşal D.P.'ye girmedi desteklemeyi vaad etti. Bundan sonra D.P. süratle inkişaf etti. Fakat sonra Arna ve Bölükbaşı'nı ihraç ettiler. 50 senelik şerefli bir mazisi olan Mareşal'e de komünist ve bunamış demek cür'etini de gösterdiler. Bu suretle D.P. saflarından ayrılan Kenan Öner, Bölükbaşı, Mareşal'le beraber M.P.'ni kurarak bu memlekette hakiki demokrasinin kurulması için mücadeleye devam ettiler..."

¹³³ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.240, Çakmak, Millete Yayınlanan Beyanname, s.2

¹³⁴ Karpaz, Türk Demokrasi Tarihi, s.191

verilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir¹³⁵. Mareşal Fevzi Çakmak'ın Demokrat Parti yönetimine küsererek tarihsel kişiliğinin ağırlığıyla Millet Partisi'ne katılmış ve destek vermiş ise de, bu çabası Demokrat Parti'nin üzerinde ciddi bir olumsuzluk meydana getirmemiştir.¹³⁶

M.P.'nin kurulmasıyla, T.B.M.M. içerisinde, C.H.P., D.P., Müstakil Demokratlar ve M.P. olarak dört grup oluşmuş çok partili sistem, dış görünüşüyle de olsa bu şekilde ortaya çıkmıştır¹³⁷.

Mareşal Fevzi Çakmak partinin amacını, dürüst seçimlerle iktidarı yeni bir iktidara devretmek, vatandaşın devletin emrinden çıkararak, devleti vatandaşın emrine vermek, devlet kapitalizmine son vermek, bazı vergileri indirmek veya kaldırmak, vatandaşın ticari teşebbüslerine imkan hazırlamak, refah düzeyini yükseltmek, aile bağlarını kuvvetlendirerek gençliğe millî ve dini eğitim vererek ahlak seviyesini yükseltmek şeklinde ifade etmiştir¹³⁸.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Partisinden Demokrat Parti'ye Muhalefet

Celâl Bayar'ın Çeşme'de M.P. aleyhinde yaptığı konuşma. M.P. çevrelerinde rahatsızlık meydana getirmiş¹³⁹, M.P. bu konuşmaya cevap olarak, D.P. ileri gelenleri hakkında bir kısım ithamlarda bulunarak ve muvazaa iddialarını tekrarlayarak cevap vermiştir¹⁴⁰. M.P.'nin, D.P.'li vatandaşları, Mareşal'i öne sürerek kendi yanına çekme faaliyetleri, Adnan Menderes'in tepkisine yol açmış ve Menderes, Mareşal'in geç kalmış siyasetçilik aşamasında partisinden ayrılışını "D.P. adsız kahramanlar partisidir. Üniforma ve isim partisi değildir. D.P. Türk Milletinin mübarek elleriyle kurduğu ilk ve hakiki millet partisidir." demiştir.¹⁴¹ Ayrıca Menderes, Mareşal'in öne sürülmesine tepkisini, "M.P. deki fahri başkanlıkla, Halk Partisindeki değişmez başkanlık arasında ne fark vardır? Artık millet

üniformalı idare istemiyor, kendi dertleriyle uğraşacak sivil idare istiyor." sözleriyle ifade etmiştir. Celâl Bayar M.P.'nin hücumları karşısında, "D.P.'ye karşı iftiralar adet halini aldı. Atatürk'ün sağlığında hükümet onun çizdiği dürüst yolda muvaffakiyetle yürümüştü. Ben daima Atatürk'ün partisinde kaldım. Yine onun partisindeyim. O büyük adam öldükten sonra hükümet yolundan sapıtmıştır. Biz Atatürk'ün yolundan sapıtanlarla bir olamayız." diyerek muvazaa yolunu tercih etmeyeceklerini ve iddiaları reddettiklerini belirtmiştir¹⁴².

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ölümü Ve Cenaze Töreni

Demokrat partiden ayrılarak Millet Partisi'nin kurucuları arasında yer alan Mareşal Fevzi Çakmak, rahatsızlanıncaya kadar siyasi müca-delesine devam etmiştir.¹⁴³ 1948 yılı Eylül'ünde Millet Partisi'nin teşkilatlanma çalışmaları için yaptığı Trakya gezisinde soğuk alarak zatürrie olmuş ve bu hastalığın etkileri devam ederken prostat rahatsızlığı ortaya çıkmıştır.¹⁴⁴ Mareşal, 1949 yılı Ağustos ayında rahatsızlanmış ve Teşvikiye Sağlık Yurdu'na kaldırılmıştır¹⁴⁵. Mareşale Teşvikiye Sağlık Yurdu'nda prostat ameliyatı yapılmış¹⁴⁶, ancak ameliyat sonrasında Mareşalin sağlık durumu ciddiyetini korumaya devam etmiştir¹⁴⁷. Mareşalin sağlık durumu kısa aralıklarla ilgililere rapor edilmiş, durumun ciddiyeti sebebiyle devlet büyükleri ve Mareşalin yakınları kendisini ziyaret etmişlerdir¹⁴⁸. Ailesinin isteği ile, Mareşal'e yeni bir ameliyat yapılmasına kararı verilmiştir¹⁴⁹. 15 Ağustos'ta Üniversite Talebe Birliği ve Türk Ocağı'ndan bir heyet Mareşali ziyaret etmiş, bu arada İnönü'de Mareşal'i ziyaret için gelmiş ise de, Mareşal, İnönü ile görüşmeyi kabul etmemiştir¹⁵⁰. Mareşal bir süre sonra yeniden

¹³⁵ Çakmak, Millete Yayınlanan Beyanname, s.3-4

¹³⁶ Nadir Nadi, Perde Aralığından, Üçüncü Baskı, Çağdaş yayınları İstanbul, 1979 s.327

¹³⁷ Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s.192

¹³⁸ Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s.191

¹³⁹ Ağaoğlu, Siyasi Günlük, s.211, Kenan Öner Çeşme Mitingindeki Celâl Bayar'ın konuşması için "Bu bize harp ilanıdır. Kabul ediyoruz." diyor.

¹⁴⁰ Cumhuriyet, 24 Ağustos 1948, "-Bize göre bu nutuk, tam ilanı harb mahiyetindedir. Bunu da kabul etmiş bulunuyoruz. İki tarafında bütün meziyet, kudret ve samimiyeti mücadele meydanında belli olacaktır."

¹⁴¹ Aydemir, Menderes'in Dramı, s.210

¹⁴² Erer, Parti Kavgaları, s.473-474, Şükrü Esirci, Menderes Diyor ki, 1.Kitap 7 Ocak 1947-14 Mayıs 1950 Demokrasi yayınları İstanbul 1967 s.162

¹⁴³ Bozdağ, Demirkırat Aldatmacası, s.230

¹⁴⁴ Topçuoğlu, Mareşal, s.165

¹⁴⁵ Cumhuriyet, 4 Ağustos 1949

¹⁴⁶ Cumhuriyet, 5 Ağustos 1949

¹⁴⁷ Cumhuriyet, 10 Ağustos 1949

¹⁴⁸ Cumhuriyet, 11-12-13 Ağustos 1949

¹⁴⁹ Cumhuriyet, 14 Ağustos 1949

¹⁵⁰ Erer, Parti Kavgaları, s.508, Bağlum, Anıpolitik, s.28, Cumhuriyet, 16 Eylül 1949, Mareşal'e İnönü ile neden görüşmediği sorulduğunda, "-Ben hasta olalı çok oldu. Meclise ikişer aylık raporlar gönderdim. Evimde iki ay hasta yattım. Hastanede bir müddet kaldıktan sonra ameliyat oldum. Ameliyatım üzerinden çok zaman geçti. Bu halde yapılan

ameliyat edilmiş¹⁵¹ ancak ameliyat ve sonrasında büyük ilgi gösterilmesine rağmen, 10 Nisan 1950 Pazartesi günü saat 07.35 de hayata gözlerini kapamıştır. Atatürk'ten sonra Türkiye Cumhuriyeti ordusunun tek Mareşali böylece ebediyete intikal etmiştir.¹⁵²

Mareşal'in ölümü önce İstanbul Valiliği'ne bildirilmiş, dolayısıyla hükümet haberdar edilmiştir. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Ord.Prof. Fahrettin Kerim Gökay ile 1.Ordu Müfettişi Orgeneral Asım Tınaztepe, Teşvikiye Sağlık Yurdu'nu ziyaret ederek, şahsen ve hükümet adına ailesine başsağlığı dilemişlerdir. Bu başsağlığı ziyaretinde cenaze töreninin 1.Ordu Müfettişliği tarafından düzenlenmesi, aile elradının isteği ile cenazenin Beyazıt camiine kadar omuzlarda taşınması, askeri cenaze töreninin de cenaze namazından sonra başlaması kararlaştırılmıştır.¹⁵³

Mareşalin ölümü, bütün yurttan ve dünyada büyük bir üzüntü yaratmış¹⁵⁴ ülkemizde gazeteler siyah başlıklarla çıkmıştır. Dış basın Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümünden söz etmiş Irak ve Suriye radyoları normal yayınlarını keserek matem marşları yayınına geçmişlerdir. Mareşalin ölümü dolayısıyla M.P., D.P. ve Millî Türk Talebe Birliği birer bildiri yayınlamışlar, Halkevi'nin önünde toplanan sivil ve subay Türk gençleri tabutun başında saygı nöbeti tutmuşlardır. Bütün bu gelişmeler yaşanırken ilgisiz olan, yalnız Halk Partisi ve onun hükümeti olmuştur. Radyo'nun eğlenceli müzik yayınına ölüm haberini

ziyaretin samimi değil, siyasi olduğuna kanaat getirdim." demiştir. Cihad Baban, Politika Galerisi: Büstler ve Portreler İstanbul 1970 s.124, bu durum için başka bir açıklama getiriyor: Mareşal, İnönü ile görüşmek istemiş, ancak eşi heyecanlanacağı gerekçesi ile izin vermemiştir. Kemal Karpat bu hususa 157. Sayfanın 40 nolu dipnotunda "Demokrat partinin ileri gelen bir mensubunun söylediğine göre, mareşal, ölüm döşeğinde kendisini ziyarete gelen İnönü'yü, bereberinde Mareşali solcularla temaslarda bulunmakla suçlamış olan eski İçişleri bakanı Şükrü Sökmensüer'i getirdiği için kabul etmemiştir." denilmektedir. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi s.157

¹⁵¹ Cumhuriyet, 4 Nisan 1950

¹⁵² Yeni Sabah, 11 Nisan 1950, Cumhuriyet, 11 Nisan 1950, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.156, Salih Polatkan, ölüm saatini 07.30 olarak vermektedir. Topçuoğlu, Mareşal, s.165 ölüm saatini 07.25 olarak vermektedir.

¹⁵³ Topçuoğlu, Mareşal, s.167, Cumhuriyet, 11 Nisan 1950, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Ord.Prof. Fahrettin Kerim Gökay taziyelerini sunmuştur.

¹⁵⁴ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.156-157, Yeni Sabah, 11 Nisan 1950

verdikten sonra sürdürmesi, bayrakların yarıya indirilmemesi Teşvikiye'de toplanan halkı protesto yürüyüşüne sevk etmiştir¹⁵⁵. Devlet radyosunun bu davranışı karşısında, gençlerin gösterdiği duyarlılık anlamsız bir tepki olmamıştır¹⁵⁶. Derslere girmeyen Üniversite öğrencileri de bu yürüyüşlere katılarak protestolara destek vermişlerdir¹⁵⁷.

Ölümünün ikinci günü üniversite gençliği Beyoğlu'nda bulunan eğlence yerlerini (Taksim Gazinosu, Şehir Tiyatrosu) kapattırmışlar¹⁵⁸, bu hareketleri sebebiyle 48 kadar genç nezarete alınmıştır¹⁵⁹.

Cenaze töreni için, iç hizmet ve merasim talimatnamesine göre askeri merasim kütası hazırlandığı halde, gençler cenazeyi almaya gelen araç sürücüsüne cenazeyi vermemişler,¹⁶⁰ büyük halk topluluğu ve bunlar arasında yer alan gençler, cenazeyi evden alarak Harbiye-Taksim yolu ile Beyazıt Camiine doğru yola çıkarmışlardır¹⁶¹. Harbiye önünde bayrak olmadığı görülünce bayrak çekilmesi için ikazlar yapılmış, ikazlar sonuç vermeyince M.P. mensubu olan Nurettin Ardıçoğlu, Atatürk Heykeli'nin yanına yarıya kadar bayrak çekmiştir. Nurettin Ardıçoğlu bu davranışından

¹⁵⁵ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.302, Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s.243 Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, s.209, Cumhuriyet, 11 Nisan 1950. Emin Karakuş, İşte Ankara, s.151, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.158

¹⁵⁶ Karakuş, İşte Ankara, s.151, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.158, Uran, Hatıralarım, s. 470, Hilmi Uran Mareşal'in ölümünde Devlet Radyosu'nun tutumunu; "... Karşılıklı ısrarın ve inadın sebebine gelince o da gençlerin, Mareşali milli mücadele hareketimizin esaslı rükünlerinden biri telakki ederek, kendisine milli bir kahraman muamelesi yapmak istemelerinden, halbuki Hükümet adına Nihat Erim'in de Mareşali, artık son siyasi durumu ile, sadece bir muhalefet partisi lideri görerek Devlet radyosunun bu vesile ile program değiştirmesini lüzumsuz bulmasından ileri geliyordu. Kendilerini rahmetle anarım." şeklinde belirtmektedir.

¹⁵⁷ Cumhuriyet, 11 Nisan 1950, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.158

¹⁵⁸ Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, s.210, Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s.243, Topçuoğlu, Mareşal, s.172, Mahmu Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.302

¹⁵⁹ Topçuoğlu, Mareşal, s.172, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.158

¹⁶⁰ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.158-159

¹⁶¹ Topçuoğlu, Mareşal, s.167, Mareşal'in ailesi Beyazıt Camiine kadar cenazenin omuzlarda götürülmesini istemişti.

sonra hemen gözaltına alınmıştır¹⁶². Topluluk bundan sonra tekbir sesleri ile yoluna devam etmiş¹⁶³ cenaze Taksim Abidesine yaklaştığı sırada bir genç, Abide üzerinde heyecanlı bir konuşma yapmıştır.

Bu büyük topluluk sonunda Beyazıt Camiine ulaşmış ve burada cenaze namazı kılınmıştır. Cenaze namazından sonra Askerî cenaze töreni için tabutun top arabasına konması için tören birliği harekete geçtiğinde, bir karışıklık olmuş, yüzlerce genç cenazenin top arabasına konmasına karşı çıkarak tabutu elleri üzerine almışlardır¹⁶⁴. Bu gelişme ile cenaze töreninin nazik bir durum aldığını, çıkabilecek olayların korkunç sonuçlarını gören Merasim Komutanı ve İstanbul Valisi Dr.Fahrettin Kerim Gökay merasim için orada bulunan kordiplomat ve kişilere cenaze töreninin son bulduğunu bildirmiştir. Bu kararı cenaze törenine müdahale etmemek için almıştır. Mareşalin tabutu gençlerin elleri üzerinde Eyüp mezarlığına kadar götürülmüş ve ebedi istirahatgahına yerleştirilmiştir¹⁶⁵. M.P. Genel Başkanı Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Yusuf Kemal Tengirşenk, Pertev Demirhan ve Fuat Arna, mezarı başında Mareşal ile ilgili hatıralarını anlatmışlar, bundan sonra topluluk olaysız bir şekilde dağılmıştır¹⁶⁶.

Mareşal'in cenaze töreni sırasında irticaî nitelikte bir kısım davranışlar olmuş¹⁶⁷, üniversite talebe birlikleri bu tür davranışlarla ilgilerinin olmadığını açıklayan bir beyanname yayınlamışlardır¹⁶⁸. 1950 seçimleri öncesi Mareşal'in cenaze töreni esnasında meydana gelen hareket ve tutumlardan M.P. sorumlu tutulmak istenmiştir¹⁶⁹. M.P. ileri gelenleri, liderlerine yaraşacak bir cenaze töreni hazırlamalarına izin verilmediğini belirtmişlerse de, cenaze töreninde Mareşal'in ailesinin yanında yerlerini almadıkları için, bu karışıklıkları

kışkırtmakla suçlanmaktan kurtulamamışlardır¹⁷⁰. M.P. çevreleri ise, dini bir irticanın değil, siyasi bir irticanın bulunduğu yolunda açıklama yaparak, bu irtica suçlamalarının gerçek muhalefeti temsil eden M.P.'nin ezilmesi için başvuru tertib olduğunu iddia etmişlerdir¹⁷¹. Celal Bayar, millî birliğe bozacak teşebbüslere cephe alınacağını, seçimlerin kanun çerçevesinde cereyan etmesi için hükümete yardımcı olunmasını istemiştir¹⁷². Bu gelişmeler D.P. ile C.H.P. arasındaki gerginliği azaltarak, M.P. karşısında muhalefet ve iktidar partisini birbirine yaklaştırmıştır¹⁷³.

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti binasında toplanan gazete temsilcileri 14 Nisan 1950 tarihinde Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze töreninin bazı kesimlerce istismar edilmek istenmesine şiddetle karşı olduklarını, Atatürk'ün emaneti olan inkılaplara karşı olan her türlü hareketle, parti ve zümre farkı gözetmeksizin şiddetle savaşıacaklarını, demokratik sisteme hükümetten gelecek baskıya olduğu kadar, sokaktaki sorumsuz kışkırtmalara da aynı derecede karşı olduklarını açıklamışlardır¹⁷⁴. C.H.P. İstanbul Bölge Müfettişi Konya Milletvekili Prof.Dr. Sadi Irmak, cenaze törenine İstanbul halkının gösterdiği ilgiden memnuniyet duyduğunu, ancak bazı tahrikçilerin cenazeyi istismar etmelerinin cenaze töreninin büyüklüğünü gölgelediğini ifade etmiştir¹⁷⁵. Faik Ahmet Barutçu cenaze töreni için, " O kadar ki, ölümü ve bunu izleyen görkemli cenaze töreni bile bir protesto mitingine dönüştürülmeye, bu insanın onaylamayacağı olayların çıkmasına neden olmuştur." demiştir¹⁷⁶. Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze törenine 100.000 den fazla insan katılmış, halkın cenazeye gösterdiği ilgi, CHP'ye karşı bir direniş olarak gövde gösterisine dönüşmüş ve İsmet İnönü'nün Mareşal'in cenazesi karşısında siyasal bir yenilgi aldığı yönünde yorumlanmıştır¹⁷⁷.

¹⁶² Topçuoğlu, a.g.e, s.173, Nurettin Ardıçoğlu saat 17.00 de serbest bırakılmıştır. Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.159

¹⁶³ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.302

¹⁶⁴ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.160, Karpas, Türk Demokrasi Tarihi, s.243

¹⁶⁵ Nadi, Perde Aralığından s.337-338, Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, s.302, Topçuoğlu, Mareşal, s.174-175, Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.160

¹⁶⁶ Topçuoğlu, a.g.e, s.176

¹⁶⁷ Eroğlu, Demokrat Parti, s.53

¹⁶⁸ Cumhuriyet, 14 Nisan 1950

¹⁶⁹ Cumhuriyet, 15 Nisan 1950, Karpas, Türk Demokrasi Tarihi, s.205, Bağlum, Anıpolitik, s.29

¹⁷⁰ Karpas, Türk Demokrasi Tarihi, s.243, Mareşal'e resmi cenaze töreni yapılmıyaydı, Mareşal'e karşı gerçek bir düşmanlığın olduğu düşünülecekti.

¹⁷¹ Cumhuriyet, 22 Nisan 1950

¹⁷² Eroğlu, Demokrat Parti, s.53

¹⁷³ Karpas, Türk Demokrasi Tarihi, s.205, Halit Tanyeli, Adnan Topsakaloğlu, Demokrat Parti 1945-1950, İstanbul, 1958, s.167

¹⁷⁴ Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, s.211-212, Cumhuriyet, 15 Nisan 1950

¹⁷⁵ Cumhuriyet, 15 Nisan 1950

¹⁷⁶ Barutçu, Siyasi Anılar, s.572

¹⁷⁷ Kızıltan, "Mareşal Fevzi Çakmak", s.47

Mareşal'in cenaze töreni sırasında karşılaşılan bu gelişmelere; Mareşal'in emekliliğinden sonra muhalefet içerisinde yer almasından dolayı, ölümünden sonra iktidar ve Cumhurbaşkanı İnönü'nün kızgınlığı nedeniyle cenazesine özel ilgi göstermemesi, radyoların normal yayınlarına devam etmesi,¹⁷⁸ ve Mareşal'in ölümünün 1950 seçimi öncesinde olması nedeniyle, muhalefet partilerinin siyasi amaçla bu olaydan faydalanmak istemesi¹⁷⁹ neden olmuştur.

Sonuç

Mareşal'in siyasi hayatı, onun askerlik hayatı kadar başarılı bir seyir izlememiş¹⁸⁰ fırtınalı, dalgalı¹⁸¹ ve çok kısa bir siyasi hayatı olmuştur¹⁸². Mareşal'in siyasi hayatının başarılı bir seyir izlememesinden üzüntü duyan eski silah arkadaşları Kâzım Karabekir "Mareşal'i politikaya sürükleyenleri, affedilmez bir hata işlemekle" suçlamıştır.¹⁸³

Mareşal, dürüst ve sevilen kişiliği ile çok partili siyasi hayatın gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1946 seçimlerine Demokrat Parti'den bağımsız aday olarak katılan Mareşal'in birçok vatandaşın seçimlere katılım göstermesinde etkili olması bu katkıyı gösteren bir örnektir. Mareşal 1946 seçimlerinde hem İstanbul hem de Kastamonu'dan aday gösterilmiş, seçimleri hem İstanbul hem de Kastamonu'dan kazanmıştır.¹⁸⁴ Mareşal Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak seçimleri kazanmış ise de, bu teveccüh yalnız Demokrat Parti'ye değil, ayrıca Mareşal'in şahsiyetinin Türk milleti tarafından ne kadar kabul gördüğünün bir göstergesi olmuştur.

Samet Ağaoğlu Mareşal'in siyasi hayatı hakkında; "Mareşal Fevzi Çakmak'ın politika hayatı başarılı sayılamaz. Fikir ve hareket olarak ifratlardan kendisini koruyamamış, defterlerimin bazı yapraklarında yazılı şekilde yanlış yorumlara yol açan lüzumsuz konuşmalar yapmıştır. Bu arada büyük yanlışlığı Demokrat Parti'nin tutumunu kavrayamamasında oldu. O da Demokrat

Parti'yi muvazaa ile suçlayarak karşısına dikildi. Cami Baykurt, Serteller gibi solculara kandı ve tıpkı onlar gibi hiçbir sonuç elde edemedi. Bu arada bazı hissi davranışları da bence iyi olmadı. Mesela hastalığı sırasında ziyaretine gelen İsmet Paşa'yı kabul etmedi. Halibuki kapısından çevirdiği Devletin Başkanı idi.

Evet, politika azgın bir attır. Üstündeki insan ne kadar tanınmış ve sevilmiş olursa olsun, gemlerini iyi tutmazsa üstünden düşer."¹⁸⁵ demiştir.

Mareşal'i siyasi hayattan soğutan en önemli gelişme; onun komünitlerle işbirliği suçlaması olmuş, planlı bir şekilde yapılan suçlamalar karşısında seçim gezilerinde seçmenlerin kendisini alışkın olmadığı bir üslupla sorguya çekmek istemeleri kendisini çok üzmüştür. Şeker hastalığı da yaşının ilerlemesi ile onu daha fazla rahatsız etmiştir.

Ülkesine şerefiyle uzun yıllar hizmet etmiş bir kişinin, siyasete girmesinden sonra layık olmadığı ithamlarla karşı karşıya bırakılması onu üzüntüye sevk etmiş ve çok sarsmıştır. Ayrıca kendisine büyük güven beslediği, politik hilelerle kendisini yıpratmak isteyenlere karşı hukuki yünden kendisini savunan Avukat Kenan Öner'i çok ani bir şekilde kaybetmesi de onu çok sarsmıştır. Ayrıca gezileri esnasında varolan sıkıntılarla ilgili olarak kendisine yansıtılan problemlerin zamanında çözümünü bulamaması da onu üzüntüye sevk eden bir başka neden olmuştur.¹⁸⁶

Mareşal 68 yıllık hayatı içerisinde dürüstlüğü, önsezileri, bilgisi, muhakeme gücü kararlılığı, cesareti ve adaletiyle milletin sevgisini ve takdirini kazanmış, nefisini sürekli dizginlemiş, bir komutan ve devlet adamı olarak tarihteki yerini almış, ancak siyasi hayatı başarılı bir çizgide ilerlememiştir.□

Kaynakça

Kitap-Makaleler-Gazeteler

- KÜLÇE Süleyman, Resimlerle Mareşal Fevzi Çakmak (Askeri ve Hususi Hayatı) İstanbul 1953
 AYDEMİR Şevket Süreyya, Menderes'in Dramı (1899-1960) 2.Baskı İstanbul 1976
 IRMAK Sadi İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler Genç Yayıncılık İstanbul 1986
 BARUTÇU Faik Ahmet, Siyasi Anılar, (1939-1954) İstanbul 1977

¹⁷⁸ İsmet Bozdağ, Değişim Şafağı, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s.102

¹⁷⁹ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.161

¹⁸⁰ İrmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi ve İlk Mücahitler, s. 140, Cumhuriyet 11 Nisan 1950, Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılar, s.572,

¹⁸¹ Ağaoğlu, Siyasi Günlük, s.159

¹⁸² Baycan, "Mareşal Fevzi Çakmak" s.116

¹⁸³ Aydemir, II.Adam, s.454

¹⁸⁴ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.153, Baycan, "Mareşal Fevzi Çakmak", s.116

¹⁸⁵ Ağaoğlu, Siyasi Günlük, s.395-396

¹⁸⁶ Polatkan, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, s.156

BAYCAN Nusret, "Mareşal Fevzi Çakmak" Askeri Tarih Bülteni, Genel Kurmay Askeri tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını Yıl:12 Ağustos 1987 Sayı:23
 AYDEMİR Şevket Süreyya, II.Adam Cilt:2 (1938-1950) 5..Basım İstanbul 1985
 AĞAOĞLU. Samet. Siyasi Günlük, Yayınlayan:Cemil Koçak. İletişim yayınları İstanbul 1992
 URAN Hilmi. Hatıralarım, Ankara 1959
 BAĞLUM. Kemal. Anıpolitik 1945-1960 Bilgi Yayınevi Ankara 1991
 POLATKAN Salih, Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak, İstanbul 1981
 GOLOĞLU Mahmut, Demokrasiye Geçiş, 1946-1950 Kaynak yayınları İstanbul 1982
 BELEN Fahri. Demokrasi Nereye Gidiyor? Siyasi Hatıralara Dayanan Tetkik ve Tahliller Özyurt Basımevi İstanbul 1959
 HAYTOĞLU Ercan, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir 1994
 TÖKİN Firuzan.Hüsrev, Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965) İstanbul 1965
 TAHTAKILIÇ Ahmet, Dönüşü Olamayan Yol, Akademi Matbaası. Ankara 1989
 KIZILTAN Yılmaz "Mareşal Fevzi Çakmak", Kurtuluş Savaşına Yön Verenler, Cumhuriyet'in Kuruluşu'nun 70.Yıl Armağanı, Gazi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Ankara-1994
 BOZDAĞ İsmet, Demirkırat Aldatmacası, Emre Yayınları İstanbul 1991
 YALMAN Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt:IV 1945-1970
 EROĞUL Cem, Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi İkinci Baskı Ankara 1990
 BAŞGİL Ali Fuat, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Çev. Av. M.Ali Sebük. Av.İ Hakkı Akın, İstanbul 1966
 AKŞİN Sina,Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, İstanbul. 1989
 GEVGİLİ Ali Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, Bağlam Yayınları, 2.Baskı İstanbul 1987,
 AHMAD Feroz, Bedia Turgay, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971 Bilgi yayınevi Ankara 1976
 BİRAND Mehmet Ali, Can Dündar, Bülent Çaplı, Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu 5.Baskı Milliyet Yayınları İstanbul 1991
 GÖNLÜBOL Mehmet, Haluk Ülman, "Genel Durum", Olaylarla Türk Dış Politikası, 7.Basım Ankara 1989, C.1
 KABASAKAL Mehmet, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi, 1908-1960 Tekin Yayınevi 1991
 KARATEPE Şükrü. Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme. İz Yayıncılık İstanbul 1993
 TOKER Metin. Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, 1944-1973 Tek Partiden Çok Partiye, 1944-1950, Bilgi yayınevi Ankara 1991
 SERTEL Zekeriya, Hatırladıklarım, İkinci Basım, İstanbul, 1977
 SERTEL Sabiha, Roman Gibi, İstanbul, 1987
 TOPÇUOĞLU. Ümit Sinan Topçuoğlu, Mareşal, İstanbul, 1977

KARPAT Kemal H. Türk Demokrasi Tarihi İstanbul 1967
 KARAKUŞ Emin,40 yıllık bir gazeteci gözü ile, İşte Ankara, Hürriyet Yayınları:187, İstanbul, 1977
 MÜFTÜOĞLU Mustafa,Cumhuriyet, Tarihinde Mühim Olaylar, İstanbul, 1988
 ATABAY Mithat, Çok Partili Dönemde Bir Muhalefet Partisi: Millet Partisi (20 Temmuz 1948- 27 Ocak 1954), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1991
 HAYTOĞLU Ercan, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir 1994
 ERER Tekin, Türkiye'de Parti Kavgaaları,İstanbul 1963
 Cumhuriyet Gazetesi
 Vatan, 8 Mayıs 1948
 Yeni Sabah Gazetesi
 T.C. İçişleri Bakanlığı, Türkiye'de Siyasi Dernekler II Ankara,1950
 TUNAYA Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi partiler, 1859-1952, İstanbul 1952
 LEWIS Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev.Prof. Dr. Metin Kırıatlı 3.Baskı, T.T.K, Ankara, 1988
 AKKERMAN Naki Cevat, Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar, Ankara 1950
 SENCER Muzaffer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, İstanbul 1971
 BURÇAK Rıfki Salim, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş. 1945-1950 Ankara 1979
 Kudret Gazetesi
 Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.8
 Ana Britannica,
 Görsel Genel Kültür Ansiklopedisi, C.10
 Meydan Larousse, C.8
 ÇAKMAK Fevzi, Millet Partisi Müessislerinden ve Fahri Başkan Fevzi Çakmak Tarafından Millete Yayınlanan Beyanname, Ankara, 22 Temmuz 1948
 Millet Gazetesi
 NADİ Nadir, Perde Aralığından, Üçüncü Baskı, Çağdaş yayınları İstanbul, 1979
 ESİRCİ Şükrü, Menderes Diyor ki, 1.Kitap 7 Ocak 1947-14 Mayıs 1950 Demokrasi yayınları İstanbul 1967
 URAN Hilmi, Hatıralarım, Ankara 1959
 TANYELİ Halit, Adnan Topsakaloğlu ,Demokrat Parti 1945-1950, İstanbul, 1958 BOZDAĞ İsmet, Değişim Şafağı, Emre Yayınları, İstanbul 1993